

Ὁ Πάπ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1957 - ΤΕΥΧ. 267 - 268

ΔΡΑΧ. 5

"ΠΑΝ"

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ "Οδός Κοράη 3 — Τηλ. 20.291 ΑΘΗΝΑ Διευθύνεται από Έπιτροπή	«ΠΑΝ» Edition bimestrielle de l' Association des Amis de la Nature «ΠΑΝ» Rue Korai 3 - Tel. 20. 291 --- Athènes
--	---

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1) Γ. Κοτζιούλα : Ποιήματα, πεζό, αυτόγραφο	Σελ.	2, 5, 7
2) «Ο Πάν» : Μιά άπαρχή	»	1
3) Χρ. Λαμπράκη : Γιώργος Κοτζιούλας	»	1-2
4) Βασ. Ρώτα : 'Ο ποιητής	»	3-5
5) Γερασ. Γρηγόρη : 'Ο άφηγητής	»	6-7
6) Πέτρου Γλέζου : 'Ο κριτικός	»	8-10
7) Λ. Ι. Βρανούση : 'Ο μεταφραστής	»	10-11
8) Κώστα Ρωμαίου : Λαογραφία στην ποίηση του Κοτζιούλα	»	11-12
9) Άγνης Ρουσοπούλου : 'Ο άνθρωπος	»	13
10) Ν. Δ. Λουκόπουλου : 'Ο φίλος του «Πάνος»	»	14-16
ΕΙΚΟΝΕΣ : Σκίτσο έξωφύλλου : Γ. Γρηγόρη - Φωτογραφίες	»	5, 15
Τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Συντάξεως:		
11) 'Η κίνηση τοῦ Συνδέσμου	»	16
12) 'Η Σκοπιά μας	»	17-18
13) Οἱ ἐκδρομές μας	»	19-20

Ο ΕΤΗΣΙΟΣ ΧΟΡΟΣ ΜΑΣ

16 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1957

Ὁ «Πάν» προσκαλεῖ ὅλα τὰ μέλη καὶ ὅλους τοὺς φίλους του στὸν ἐτήσιο χορὸ του, ποὺ θὰ γίνῃ τὸ Σάββατο 16 Φεβρουαρίου 1957 στὴν κινουόγρια μεγάλη καὶ πολυτελὴ αἴθουσα τοῦ «έντρου» :

"ΑΒΕΡΩΦ,"

Σταδίου 10

Εἴσοδος ἐλευθέρη διὰ προσκλήσεων ποὺ θὰ χορηγηθοῦν ἀπὸ τὸ Σύνδεσμο.

ΕΝΔΥΜΑ ΠΕΡΙΠΑΤΟΥ

ΔΕΙΠΝΟ ΠΛΗΡΕΣ ΔΡΧ. 100

1) Ὁρεκτικά 8 εἴδη, 2) Ψητὸ ἀρνὶ (μπούτι), 3) Σαλάτα ἐποχῆς, 4) Τυριά Ἑλληνικά, 5) Φρούτα.

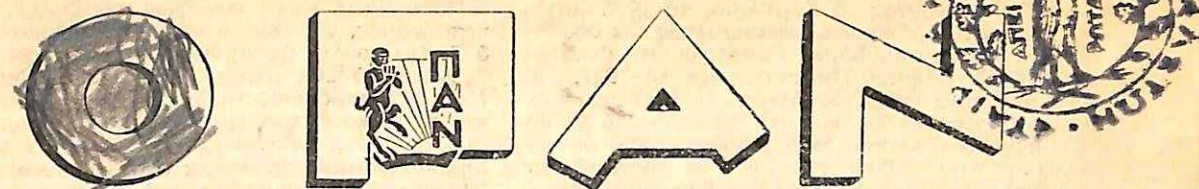
Ἐξασφαλίσατε ἐγκαίρως τὶς προσκλήσεις σας στὰ γραφεῖα τοῦ Συνδέσμου.

ΤΟ ΚΑΛΥΤΕΡΟ, ΤΟ ΔΙΑΡΚΕΣΤΕΡΟ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΤΙΚΟ ΔΩΡΟ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ Ο Α' ΤΟΜΟΣ, 400 ΣΕΛΙΔΕΣ

ΠΟΥΛΙΕΤΑΙ ΚΑΙ ΣΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΜΑΣ ΕΚΔΟΣΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΡΧ. 50
ΕΚΔΟΣΗ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑΣ > 100

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Έτος 27ο — Τεύχος 267—268
Ἰανουάριος — Φεβρουάριος 1957

Αν. XXVII — F. No 267—268
Janvier — Fevrier 1957

ΜΙΑ ΑΠΑΡΧΗ

Τὸ μεγάλο, σὲ ἔκταση καὶ σὲ ποιότητα, ἔργο τοῦ Γιώργου Κοτζιούλα, τοῦ πρόωρα χαμένου ἀξέχαστου φίλου μας ποιητῆ, δὲν εἶναι βέβαια δυνατό νὰ μελετηθεῖ, νὰ κριθεῖ καὶ ν' ἀξιολογηθεῖ μέσα σὲ μικρά χρονικά ὅρια, μέσα στὸν ἀνεπαρκῆ χώρο ποὺ διαθέτει ἓνα περιοδικό σὰν τὸ δικό μας καὶ κυρίως πρὶν δοθεῖ στὴ δημοσιότητα συγκεντρωμένο ὅλο τὸ ἔργο.

Ὁ «Πάν», ποὺ ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλία τῆς συγκρότησης τῆς «Ἐπιτροπῆς ἐκδόσεως ἀπάντων Κοτζιούλα», καὶ εἶχε τὴ χαρὰ καὶ τὴν ικανοποίησιν νὰ ἴδῃ νὰ καρποφοροῦν τόσο γρήγορα οἱ προσπάθειές της, θέλει ἀπλῶς, μὲ τὸ τεῦχος - ἀφιέρωμα τοῦτο, νὰ κάμῃ καὶ μιὰ ἀπαρχὴ σκιαγράφησης τῆς προσωπικότητος τοῦ δημιουργοῦ. Καὶ εὐχαριστεῖ θερμὰ τοὺς συνεργάτες τοῦ ἀφιερώματος ποὺ προθυμοποιήθηκαν νὰ συνθέσουν τὰ κείμενά τους, παρὰ τὶς δυσχέρειες ποὺ παρουσίαζε τὸ ἔργο γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε πρὶν πάνου.

Ἀπὸ τώρα ὅμως, ποὺ δόθηκε πιά στὴν κυκλοφορία ὁ ὀγκώδης πρῶτος τόμος τῶν «Ἀπάντων Κοτζιούλα», καὶ ὕστερα, ποὺ θὰ ἐπακολουθήσουν οἱ ἄλλοι μὲ τὰ ὑπόλοιπα ποιήματα, μὲ τὰ διηγήματα καὶ μὲ τὰ κριτικά του δοκίμια, εἴμαστε βέβαιοι πὼς ἡ μικρὴ αὐτὴ ἀρχὴ ποὺ κάνει ὁ «Πάν» σήμερα θὰ ἔχει μεγάλῃ συνέχεια. Ὁ Κοτζιούλας τώρα ξεκινάει μὲ τὸ σπαθὶ του—τὸ πλούσιο, τὸ ζεστό ἀλλὰ καὶ σοφό, τὸ τόσο ἀνθρώπινο, τὸ τόσο Ἑλληνικὸ καὶ μὲ τόσο ἀνάγλυφον προσωπικὴ σφραγίδα ἔργο του—γιὰ νὰ κατακτήσῃ τὸν εὐρὺν χώρο ποὺ δικαιοματικὰ τοῦ ἀνήκει μέσα στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα.

«Ο ΠΑΝ»

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

ΧΡ. ΛΑΜΠΡΑΚΗ

γεννήθηκε
1909
Πλατα-
νούσα
πέθανε
29 Δεκεμ-
βρίου 1956

Ὁ Γιώργος Κοτζιούλας γεννήθηκε τὸ 1909 στὴν Πλατανούσα, ἓνα μικρό, φτωχό, κακο-
τράχαλο χωριὸ δίπλα στὸν Ἀραχθὸ στὰ ρι-
ζὰ τοῦ Ξεροβουνιοῦ. Ὁ πτεράς του Κώστας
Κοτζιούλας, ταχυδρομικὸς διανομέας (πέθανε
στὶς ἀρχὲς τῆς κατοχῆς), ἀγωνίστηκε σκληρὰ
νὰ ζήσει τὴν ἑφταμελὴ του οἰκογένεια : τὴ
γυναῖκα του, τὸν ποιητῆ, τὸν ἀδελφὸ του τὸ
Γιαννάκη (πέθανε τὸ 1940), τὶς δύο ἀδελφές
του καὶ τὴ γιαγιά του, τὴ Θόδω, μιὰ ἀντρο-
γυναῖκα ποὺ βοήθησε ἀποτελεσματικὰ τὸν
ποιητὴ σ' ἓνα κρίσιμο σημεῖο τῆς ζωῆς του.

Ἡ γενιά του ἦταν διασταύρωση ἀπὸ ἀγρό-
τες καὶ κτηνοτρόφους μὲ ὑπέρτερο τὸ πρῶτο

στοιχείο. Ὁ Κοτζιούλας ἔμαθε τὰ πρῶτα
γράμματα στὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του. Ὑ-
στερα πῆγε στὸ Σχολαρχεῖο τοῦ Καλεντζιοῦ,
ἑνὸς κεφαλχωριοῦ τῶν Κατσανοχωριῶν κον-
τὰ στὰ Γιάννινα. Τὸ 1922 μῆλκε στὸ Γυμνά-
σιο τῆς Ἀρτας καὶ τὸ τελείωσε τὸ 1926. Ὡς
μαθητὴς Γυμνασίου διακρίθηκε γιὰ τὴν ἐπί-
δοσή του σὲ κάθε εἶδος μάθησης.

Τὰ μαθητικά του χρόνια ὁ Κοτζιούλας,
τὰ πέρασε μὲ σκληρὲς στερήσεις, καὶ γιὰ νὰ
μπορέσῃ νὰ τελειώσῃ τὸ Γυμνάσιο ἔδινε μα-
θήματα πρὸς ἀντιμισθίαν καὶ μικρότερους
μαθητὲς.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ 1

ΔΩΡΕΑ 1. Σαραντῆ

ΗΜΕΡΟΜ. 9.6.86

ΑΡΙΘ. 39551

1956
1909
47

1956
1940
16

Τελειώνοντας το Γυμνάσιο, το 1926 κατέβηκε στην Αθήνα αποφασισμένος να δουλέψει και να σπουδάσει. Γράφτηκε στη Φιλολογική Σχολή του Πανεπιστημίου το 1927, απ' την οποία πήρε αργότερα το δίπλωμά του. Κι άρχισε να δουλεύει, απ' το 1926, στο λαϊκό περιοδικό «Μπουκέτο» διορθωτής και συντάκτης του ως το 1931, για να μεταπηδήσει από αυτό στο περιοδικό «Ελληνικά Γράμματα».

Η σκληρή βιοπάλη αυτών των χρόνων τσάκισε την υγεία του. Στο διάστημα αυτό κατοικούσε σε παράγκες του προσφυγικού συντοκισμού της Καλλιθέας, στη Βάθη και στο Χαλάντρι. Πολλές φορές έμεινε ανείσθιος και φιλοξενούμενος πότε έδω και πότε εκεί, χωρίς να έχει πάντα δουλειά.

Το 1934 άρρώστησε από φυματίωση και μπήκε στο Σανατόριο της Πάρνηθας. Βγαίνοντας από εκεί ύστερα από ένα χρόνο, έμεινε διαδοχικά στην Αθήνα, την Πεντέλη και την Πάρνηθα, «άνημπορος στις έρημιές» όπως ώνόμαζε τον έαυτό του. Η υγεία του σταθεροποιήθηκε πολύ καλά και στο 1940 έγκαταστάθηκε πιά μόνιμα στην Αθήνα ως το 1941 το Νοέμβριο που έφυγε για το χωριό του. Εκεί ξαναβρέθηκε στο Ήπειρώτικο περιβάλλον, στους ανθρώπους που τόσο αγαπήσε σ' όλη τη ζωή του.

Εξήσε μαζί τους τις σκληρές μέρες του πρώτου χρόνου της κατοχής, και στις αρχές του 1943 πέρασε στην Εθνική Αντίσταση, μαζί με τον ξεσηκωμένο για την ελευθερία λαό της περιοχής αυτής.

Αρχές του 1945 πήγε στη Θεσσαλία κι έμεινε, την άνοιξη και το καλοκαίρι, στη Λάρισα και την Τσαριτσάνη. Το Νοέμβριο του 1945 κατέβηκε ξανά στην Αθήνα, κι έπεσε πάλι στην ίδια προπολεμική, μα πιο σκληρή, βιοπάλη. Δούλευε ως διορθωτής, έπιμελητής εκδόσεων, μεταφραστής. Δούλευε νύχτα και μέρα για να ζήσει. Το ψωμί του δεν ήταν ποτέ γλυκό. Το 1950 παντρεύτηκε την Έμορφια Κηπουρού από την Τσαριτσάνη. Από τότε η ζωή του άλλαξε ουσιαστικά. Βρήκε μια στέγη μόνιμη, και στο πρόσωπο του παιδιού του, του Κωστάκη—6 χρονών τώρα—γνώρισε τη μοναδική χαρά της ζωής του. Στα τελευταία δυο χρόνια του παρουσιάστηκαν νέες άρρώστιες, (σάκχαρο και καρδιακή ανεπάρκεια) και στις 29 Αυγούστου του 1956 πέθανε ύστερα από λιγοήμερη παράμονη στην κλινική «Μεγαλόχαρη». Θάφτηκε στο Νεκροταφείο της Μονής Πεντέλης.

Παρά τις σκληρές συνθήκες της ζωής, τις καταδρομές, την αρώστεια και τη φτώχεια ο Γ. Κοτζιούλας άφησε ένα σοβαρότατο έργο. Απ' αυτό ένα μέρος το τύπωσε ο ίδιος. Μα το αντιπροσωπευτικότερό του, που είναι και το περισσότερο, έμεινε ανέκδοτο. Παρουσιάστηκε στα γράμματα με τραγούδια που δημοσίευσε, μαθητής ακόμα στο Γυμνάσιο, σε Ήπειρωτικές Εφημερίδες και το περιοδικό Μπουκέτο. Στις στήλες του ίδιου περιοδικού υπάρχει δημοσιευμένη αρκετή κριτική και μεταφραστική του συνεργασία. Το 1931 κυκλοφόρησε την κριτική του μελέτη «Ο Στρατής Μυριβήλης κ' η πολεμική λογοτεχνία».

Το 1932 τύπωσε την ποιητική του συλλογή «Εφήμερα», το 1938 τύπωσε και κυκλοφόρησε τρεις ποιητικές συλλογές: τη «Σιγανή Φωτιά» τη «Δεύτερη Ζωή» και το «Γρίφο». Το 1939 κυκλοφόρησε το πεζογράφημά του: «Το Κακό Συναπάντημα». Το 1945 το πεζογράφημά του «Θεσσαλικό Παζάρι». Το 1946 δυο ποιητικές συλλογές: ο «Άρης» και «Οι Πρώτοι του Αγώνα». Το 1950 την κριτική του μελέτη: «Ποιήματα ή Ποίηση». Το 1952 την ποιητική του συλλογή: «Φυγή στη Φύση» και το 1954 την ποιητική του συλλογή: «Ήπειρώτικα».

Η ανέκδοτη εργασία του περιλαμβάνει ποιήματα κυρίως της περιόδου 1936-1956 με θέματα από την εθνική και κοινωνική ζωή του λαού μας. Διηγήματα, κριτικά σχόλια, δοκιμιακές αναμνήσεις και καυστικές σατιρικές δοσμένες σε θεατρικά σκέτς και στίχους. Σοβαρή είναι επίσης η μεταφραστική του εργασία. Ο Κοτζιούλας ήταν πολύγλωσσος και πολυδιαβασμένος. Μετέφρασε αρχαία έμμετρα κείμενα, σχεδόν όλους τους αρχαίους λυρικούς λατίνους ποιητές, Άγγλους, Γάλλους και Ρώσους σύγχρονους ποιητές, το έπος του Ρολάνδου και το δημοτικό τραγούδι των Φινλανδών Καλεβάλα. Μετέφρασε επίσης και μυθιστορήματα του Ουγκώ, του Ντίκενς, του Ντοστογιέφσκυ, του Γκόρκυ του Μωπασσάν. Σημειώνουμε τέλος ότι τα περιοδικά και οι εφημερίδες της τελευταίας 30ετίας κρατούν στις σελίδες τους κάθε είδους συνεργασία του Κοτζιούλα: ποίηση, διήγημα, κριτική, μετάφραση. Ο χιλιόβασις αυτών των χρόνων ο Κοτζιούλας, αυτός ο γιός του Ταχυδρόμου έφερνε μαζί του από τα Τζουμέρκα την πατρογονική αρετή: να είναι άοκνος δουλεutάρης και στις μεγαλύτερες αναποδιές και στην πιο άγρια φτώχεια και στις πιο σκληρές καταδρομές.

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΒΡΑΔΙΑΣΜΑ

Ανέκδοτο

Πόνος άλαφρός
πρός το βραδυό.
Κόπιασε να βρείς
από τί πονώ.

Πίσω απ' το βουνό,
κοίταξε να ιδείς,
άστρο φωτεινό
λάμπει αποβραδύς.

Γκόλφι κρεμαστό
φέξη τ' ουρανού
στέκομαι κοιτώ,
μά έχω άλλοι το νού

Τόλεγε, Γιωργή,
τώρα στα στεγνά
τέτοια συλλογή
να σε τυρανή;

«ΠΑΝ»

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

ΒΑΣΙΛΗ ΡΩΤΑ

Η σύνταξη του ωραίου περιοδικού «Ο Πάν» μάς ανέθεσε πολύ βαρύ έργο, να γράψουμε για την ποίηση του Κοτζιούλα, μέσα σε λίγες μέρες. Μην έχοντας την ευχέρεια να ρίξουμε μια μπιτιά στο έργο, δεν προφθάνουμε να τα βγάλουμε πέρα κι είμαστε αναγκασμένοι να ζητήσουμε προκαταβολικά συχώρηση από τους αγαπητούς αναγνώστες, γιατί έτσι δε γίνεται να έχτιμηθεί αξία και να κριθεί δίκια το έργο που άφησε ο τόσο πρόωχα και τραγικά χαμένος ποιητής. Δε μάς βολεύει ούτε σκιαγράφημα να παρουσιάσουμε. Η αγάπη μας που μάς έκαμε να υποκύψουμε ως σταθεί υπερασπιστής μας.

Αν λυρισμός είναι ή μουσική έκφραση της συναισθηματικής όψης της ζωής, έξοχας του λόγου παθητικό, με χάρη και διάθεση, με πόθο και καμή, με θλίψη κι εγκάρτηση, γυρίσματα της λαλιάς του ανθρώπου γεμάτα έρωτική μέθη, χαρά της ζωής, ένθουσιασμό για ήρωικές πράξεις, μελαγχολικό ρεμβασμό μπροστά στο φευγάλο όνειρο του βίου, τόσο απ' αυτά τα ύλικά είναι γεμάτη ή ποίηση του Κοτζιούλα και τόσο αυτά είν' όλα από πρχματικά περιστατικά της ζωής και με τόσο τέχνη είναι συνυφασμένα και συγκροτημένα σε αρμονία, που το δίχως άλλο ο θμισμός είναι το πρώτο που προκαλεί, κι ο πρώτος χαρακτηρισμός που έρχεται στα χείλη είναι: «έξοχος λυρικός ποιητής!».

Αν θέλαμε να στενεύαμε σ' αυτόν τον χαρακτηρισμό με περισσότερη ακρίβεια θα λέγαμε πως ή τρυφερότητα είναι ή ουσία του λυρισμού του Κοτζιούλα και θα παρομοιάζαμε τους στίχους του με όσα τρυφερά λαλεί ή και με αηδονολαλία:

«Νά ξέρουν μοναχά από με πώς ήμουν ένας άνθρωπος, δίχως πονηριές, που αγαπάει τα παιδιά».

Λέει ο ίδιος για τον έαυτό του πολύ στατά κι οι δυο αυτοί στίχοι είναι κιάλας από τα πρώτα του ποιητικά ψελλίσματα. Μα ο Κοτζιούλας δεν έχει πρωτόλια, όπως λέν, από τα πρώτα του είναι ώριμος ποιητής.

Ο λυρικός λόγος του Κοτζιούλα είναι ζεστός, όλο χτυποκάρδι από πόθο για ζωή, τρόμο, θμισμό, ευχαρίστηση (σπανιότατα), πόνο (συχνότερα) και πρώτα κι απάνω απ' όλα είναι αγνός, ανόθευτος, ανεπιτηδεύτος, απλός και μολοντούτο μεστός, γεμάτος ουσία:

«...ό μεγάλος λόγος
πυκνόδεντρος, βαθύφανος, κι ήλιοπεριχυσμένος...»
ή «φάτρες κακοπελέκητες, κάθε λογής και λούπια»

«ΠΑΝ»

ή «βραδυές πολλές έπέρασα κάτου απ'όλο-
[χρυσά άστρα.]
ή «κιτρινομούτης κότσυφας ως ήμουν σε
[κλώνο,
να κελαϊδω και να πηδω και να μην απο-
[σώνω].
Και σαν αυτούς απλοί, μεστοί, δεμένοι και λαμπροί είναι όλοι οι τόσες δεκαριές χιλιάδες στίχοι του από τους πρώτους ως τους τελευταίους.

Στα πρώτα του κιάλας φαίνεται ο πόνος από τη στέρηση, ή θλίψη ζωής βασιάνισμένης: «Όλος ο δρόμος ως έδω σημαδεμένος μ' αίμα...»

Ο πόνος του όμως δεν είναι καθόλου της μόδας, λίγο τεχντροπία και λίγο φιλολογία κι αν δείχνει έπηρεασμένος από τον Καρυωτάκη: «Και τη ζωή μας ως κι αυτήν ο θάνατος ό-
[ρίζει],
οί θλιβεροί του οί τόνοι βγάζουν αληθινά από πονεμένα στήθα, που έχουν λόγους πολλούς να πονούν, τη φτώχεια, (που αυτή τά λείει όλα), την ψευτιά του κόσμου:

«Κατάκαρδα με πλήγωσε το ανθρώπινο το
[ψέμα
και το τρχουδι όλο χολή μου ανέβηκε στο
[στόμα].

Ο Κοτζιούλας ο αίσθαντικότερος είναι σινάμα και ζωτικότερος, κι ως τον έχει έπισκεπτεί από νωρίς ή αρώστια. Μ' αν ή αρώστια με τη βοήθεια της φτώχειας κατάφερε στο τέλος και τον έβαλε κάτω, ή απισιοδοξία δε μπόρεσε να τον έγονατίσει σαν ποιητή, γιατί αυτός είχε μεγάλους όριζόντες μέσα του. Ο Κοτζιούλας ήταν ψηλό δέντρο κι από νωρίς βλέπουμε να φυσάει μέσα στους στίχους του ένα γερό αγέρι έρωτικής πού, όσο κι αν πιάνει τους τραγικούς τόνους, πάντα ξεκαθαρίζει το κακό κι είν' όλο υγεία. Έτσι γλήγορα ο ποιητής ξεπέρασε ένα ένα τα στάδια της απελπισίας κι απισιοδοξίας: «Το τ' ή ζωή του ζούμε είναι γελοία, μα δεν υπάχει κι άλλη να διαλέξεις...» αρχίζει να βλέπει και να χαίρεται και το ελάχιστο καλό που δίνει ή άθλια πραγματικότητα:

«Μα τί με νοιάζει για ότι γράφει
ή Μοίρα αργότερα να κάμει,
αφού γιοτίζω με χρυσάφι
την ανοιγμένη μου απλάμη».

Ο ποιητής δέχεται τα χτυπήματα, όπως ο καλός αγωνιστής δέχεται την πρόκληση και πολεμάει γενναία. Διαβάστε το ποίημα «Το τρχουδι της μεγαλουπιάνας που την αγαποβάε ένα φτωχόπαιδο». Σακατεύεται, έθανοπκάνεται κι έτσι όλοένα καθημερνά ματωμένος, πληγωμένος, γλήγορα περνάει και στη φιλοσοφική εγκάρτηση:

+ κα' κατ
δώνει να
βρεί χαρ
ε'μιά ζωή
παι όποιος
δεν ποτ
αυ δα γεν
τιζε και δα
δεν ποτ
μιν αχ
τα κι ζωή
αυτός τι
γεμάτη ζωή
κιο και
μ' έμια ζωή
Η δύναμη
το νικητή
των κανει
να φρίδκει
χαρά δικά
μα κρι δικά
και τη ζωή

5

Ο ΑΦΗΓΗΤΗΣ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ

Τό σπουδαιότερο και ώριμότερο πεζογρα-
φικό έργο του Κοτζιούλα ήταν άγνωστο και
άνεκδοτο ως τώρα. Εύτυχως ότι πολύ σύν-
τομα θάχουμε στα χέρια μας τὰ «Απαντά»
του, που κυκλοφορούν σέ μιά θαυμάσια έκ-
δοση στη σειρά του «Δίφρου», έκδοση που
γίνεται με την πρωτοβουλία του «Πανός» και
την επιμέλεια των φίλων του. Τό στοργικό
αυτό περιμάζεμα τών έργων του αλησμόνη-
του ποιητή, ή φροντίδα για την πνευματική
του επιβίωση, είναι μιά πράξη από τις σπά-
νιες στη φιλολογία μας. Είναι μιά νίκη του
πνεύματος απάνω στη χυδαία και δύσκαμπτη
ύλη. Σέ πείσμα τών τεράστιων αντιξοοτή-
των, που τις δοκίμασε σ' όλη του τή ζωή
κι ό μακαρίτης, έπρεπε κάποτε ν' αποδειχτεί
ότι, στόν κόσμο αυτόν, όπου ή ανθρώπινη
αξία σταθμίζεται με την ύλική ευδοκίμηση,
δέν έσβησε ή ιερή φλόγα, κι ότι τό πνεύμα
όσο κι άν είναι καταπονημένο και παραγκω-
νισμένο έχει πάντοτε την ίδια λυτρωτική
δύναμη.

Σάν συντάκτης ό Κοτζιούλας πρωτοεργά-
στηκε με μισθό, νεαρός φοιτητής τότε, στο
περιοδικό «Μπουκέτο» όπου άρχισυντάκτης
ήταν ό Χάρης Σταματίου, δοκιμασμένος δη-
μοσιογράφος και λόγιος. Ήταν τό πρώτο
λαϊκό φιλολογικό περιοδικό που είχε κα-
θιερώσει σ' όλες τις σελίδες του την απλή
δημοτική κι είχε εφαρμόσει τό σύστημα τής
γλωσσικής επεξεργασίας όλων των χειρο-
γράφων. Ό Κοτζιούλας ήταν ό μόνος συν-
τάκτης που τὰ χειρόγρατά του, καθαρά και
αλάνθαστα από την άρχή, τραβούσαν γραμ-
μή στό τυπογραφείο, χωρίς νά περάσουν
από τόυ κερβέρου άρχισυντάκτη τή διορθω-
τική επέμβαση από την όποία περνούσαν τὰ
γραψίματα άναγνωρισμένων τότε λογίων, ό-
πως τοΰ Παπαλεξάνδρου ή τοΰ Φάνη Μιχα-
λάπουλου, και βγαίνουν σπαρχυμένα και κα-
τάστικτα από κοκκινίλες, μουντζαλιές και
προσθαφαρίσεις. Ένα διάστημα μάλιστα ά-
νάθεσε στόν Κοτζιούλα ό Σταματίου και τή
σελίδα τής αλληλογραφίας που τής έδινε ξε-
χωριστή σημασία και που την κρατούσε ό
Κοτζιούλας και δέν την έμπιστεύονταν ποτέ σέ κα-
διος άλλον. Έλεγε μάλιστα ότι τό «Μπου-
κέτο» είν' ένα άνώτερο φροντιστήριο τής δη-
μοτικής γλώσσας και τής λογοτεχνίας, με
πρότανι τόν ίδιον και καθηγητές τόν Ξενο-
πουλο και τόν Κοτζιούλα, κι ότι εκεί έπρε-
πε νά μετεκπαιδευτούν όλοι οι Έλληνες λό-
γιοι, που φιλοδοξούσαν νά διαβάξονται από
τό πολύ κοινό. Ίσως στήν υπερφίαλη αυτή
διαπίστωσή του ό μακαρίτης Χάρης Σταμα-
τίου νά μ'ην είχε και πολύ άδικο, γιατί ό-
πως αποδείχτηκε κατόπιν κανένα έντυπο ά-
ξιο λόγου δέν μπορεί νά σταθεί χωρίς επι-
μέλεια και διαφρόντιση χειρογράφων.

Με την έκδοση τών «Απάντων» του Κο-
τζιούλα, έκτός από την ποίησή του, θά χα-
ρούμε και την πεζογραφία του, συγκεντρωμέ-
νη. Θά ξαναζωντανέψουμε μπροστά μας τό
γλυκό Ήπειρώτη άφηγητή. Θά καθήσουμε
μαζί του στο παραγώνι νά μ'ας μιλήσει για
τους καίμους και τις λαχτάρες τις δικές του
και τών όμοιων του. Ότι μ'ας λέει αυτός
δέν είναι «άποκύημα» τής φαντασίας του,
δέν είναι κατασκευάσμα του νοΰ του. Τόν
ξέρουμε από τό «Κακό συναπάντημα» κι από
ότι άλλο έχει σκορπίσει κατά καιρούς σέ
περιοδικά. Τόν ξέρουμε σάν μάρτυρα άψευδη
τής ζωής, σάν έναν ευαίσθητο δέκτη των μυ-
στικών μηνυμάτων της. Γιατί ό Κοτζιούλας
δέν «φτιάνει» τὰ διηγήματά του, δέν κατα-
σκευάζει εκείνες τις τυπικές πάντοτε ιστο-
ρίες, με άρχή μέση και τέλος, με κάποιον,
λίγο-πολύ, αληθοφανή μύθο. Άφηγείται. Ή
ζωή δέν είναι κομμάτια στρογγυλεμένα. Και
στήν αφήγησή του συχνά λοξοδρομεί: «Άλλο
ήθελα όμως νά διηγηθώ κι είδατε ίσαμε ποΰ
τράβηξα τό σχοινί για νά φτάσω στό σκοπό
μου. Τό ίδιο παθαίνουμε καμιά φορά και στις
κουβέντες», λέει κάπου. Γιατί είναι ό αιώνιος
λαϊκός κουβεντιαστής. Διηγείται και έκφρά-
ζεται αυθόρμητα, θέλει νά συνδιαλλαγή και
νά συνδεθεί με τόν άπέναντί του. Μ'ας προσ-
φέρει φιλία και αγάπη, μ'ή ζητώντας νά κε-
ρίσει τίποτε από μ'ας. Δέ θέλει με ψέματα νά
μ'ας ξαφνίσει, ούτε νά μ'ας επιβληθεί, ούτε
νά μ'ας επιδειχτεί ή νά μ'ας παραστήσει τόν
έξυπνο. Δέν κρύβει τις αδυναμίες του. Τὰ
διηγήματα-άφηγήματά του είναι ή αυτοβιο-
γραφία του.

«...Σέ μιά στιγμή όμως μου φάνηκε πώς
ένιωσα κάτι σάν ζαλάδα. Σηκώθηκα άμέσως
από κάτω τὰ ίδια. Ό τόπος γύρω δέ στεκό-
τανε στή θέση του, μου ρχόταν τώρα νά πέ-
σω, Θέ μου, τί είχα πάθει; Άξαφνα μιά
ιδέα, σάν άστραπή, μου πέρασε από τό νοΰ.
Είχα φαρμακωθεί.

Δέν είχα καιρό νά τό πολυσκεφτώ, στο
κάτω κάτω δέ μ' ένοιαζε πιά πότ' έγινε κιό-
λας τέτοιο κακό. Μά ήτανε βέβαιο πώς ή
σκάφη θά μ' έστειλε στή μαύρη γής, εκεί
πού 'ταν καταχωνιασμένος ό παπούλης μου.
Κι ό διάβολος τάφερε νά μου δώσει τό φαρ-
μάκι με τὰ ίδια της τὰ χέρια κείνη που μ'
είχε καλύτερα κι απ' τὰ παιδιά της, ό στύ-
λος κι ό ίσκιος του σπιτιού μας, ή ρίζα όλων
μας εκεί μέσα... Θέλησα ν' άποχαιρε-
τήσω τὰ ψηλά Τζουμέρκα, τὰ περήφανα, τὰ
χιονοτολισμένα, με τὰ μάτια μου είχαν πά-
ρει νά θολώνουν. Έβανα τὰ δυνατά μου νά
κοιτάξω, κι όλα διαλύονταν στο μάκρος, κα-
πνός κι άντάρα, σκορπούσαν. Δάκρυα τότε
κύλησαν στα μάγουλά μου, έκλαιγα τόν
έαυτό μου. Πάει, είμαι χαμένος, τόσο είτανε

«ΠΑΝ»

νά ζήσω. Την άλλη μέρα θά περνούσα τό
λαγκάδι με ξυλοκρέβατο. Μπροστά θά πάαινε,
χάβδα χάβδα, ό Γιωργάκη Κωσταντή Γιώρ-
γος. Και παραπίσω θ' ακολουθούσαν οι άλλοι,
όλοι οι μαχαλιώτες οι κορακοζώητοι, όλες
οι γριές οι κουτσοδόντες... Με συνεπήρε δυ-
νατή ή λαχτάρα του πατρογονικού και με
μιās άναστυλώθηκα. Ήθελα πεθαίνοντας ν'
άντικρύσω ιερές εικόνες: τή βάβω, τους τοί-
χους, τ' άγγειά μας...»

Είν' ένα απόσπασμα από κάποιο διήγημα
του Κοτζιούλα. Αυτή ή «λαχτάρα του πα-
τρογονικού του», που τόν κατείχε άλλωστε
σ' όλη του τή ζωή, αποτελεί και την «περι-
πέτεια» άπόσπασμα από βιβλίο του «Τό κα-
κό συναπάντημα». Ή βάβω, τ' άγγειά, τὰ
συγύρια του πατρικού, τό κονάκι, ό μαχαλάς,
ή «μονόπλευρη», τό λαγγάδι, οι δάφνες, τὰ
ξεροχώραφα, τὰ «στεφάνια», οι κατσικόδρο-
μοι, όπου «αράδίζουν» ζά, ξωτικά κι ανθρω-
ποι, οι άξούριστοι ξωμάχοι, οι τσοπαναράιοι
κι οι μαστόροι, οι σοφές γριές κι οι βσανι-
σμένες χωριάτισσες, οι μικρές κι οι μικρο-
χαρές των χωριανών, όλες οι άποεχασμένες
έκεινες υπάρξεις, εκείνη ή χαμοζωή πίσω
από τόν ήλιο και πίσω από τόν κόσμο στις
άκρөөρες τής έλληνικής υπαίθρου, αυτά τὰ
άσημαντα περιστατικά, είναι για τόν ποιητή
τὰ τιμαλφή του, τὰ στοιχεία που συνθέτουν
τό μαγικόν κόσμο των παιδικών του άναμνή-
σεων.

Με την αγάπη του κι όχι με τή συγκατά-
basή του, με την ταύτισή του κι όχι με την
άντικειμενική γνώση, απλά και ίσια, χωρίς
περιτέχηση, άνεβάζει την ταπεινή καθημερι-
νότητα στο χώρο μιάς ανθρώπινης καθολικό-

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΛΗΜΕΡΙΑ

Έδω είν' ή άκρη του ζυγού του μα-
κρουλού, που χαμηλώνει σά ζυγός αλό-
γου πόσκυψε νά πιεί σέ ξεχειλο χαν-
τάκι: και σ' ήλθει, νά τό διαβαίνει
παραπέρα τό ποτάμι, ήμερωμένο τώρα
κι έτοιμο νά γείρει κάτω από τοΰ πο-
ταμιού τή ζέβλα, παραπέρα, τό στοιχί-
οΰ που φουσότανε άπό τόταχτο, καθώς ρο-
βόλαε απ' τής τρίδιπλης άρχής τὰ κε-
φαλάρια τὰ ξεμακρυσμένα.

Έδω είν' ή Γραμενίτσα, τό χωριό με
τις έλιές και τὰ γουρούνια και τους
φούρνους τους χτιστούς, όπου ξεραί-
νουν τις σβουνιές για τή φωτιά και τὰ
παιδιά τους έχουν τόση μπάκα από τις
θέρμες, κιτρινάρικα, γιατί τ' άγέρι
πόρχεται απ' τις ράχες τις ψηλές κατη-
φορίζοντας στα σκίνα χάνει την άψιά-
δα, ξεθυμαίνει, γίνεται κι αυτό καμπί-
σιο, άμύριστο και σάμπως μολεμένο.

Καρσί είν' ή Άρτα με τις εκκλησιές
και τους κουμπέδες και τό μπαράκι, πα-
ράμορφη από κεραμίδια, ζωγραφιά ή
άρχοντοπούλα με προικιά της τους μπα-
ξέδες, π' άν την καλοτηράξεις χάνεις τό

[Απόσπασμα από τό ανέκδοτο «Θρηνητικό Τραγούδι για τόν ταχυδρόμο που χάθηκε στις στράτες»]

«ΠΑΝ»

τητας. Τέτοια είναι ή δύναμη τής αγάπης κι
αυτή είναι ή αξία του βιώματος.

Μπορούμε νά ποΰμε πώς, άν δέ λάβουμε
υπ' όψη μας την ποσοτική διαφορά, ό Κο-
τζιούλας κάνει για την Πλατανούσα, ότι ό
Παπαδιαμάντης έκαμε για τή Σκιάθο.

Γενικά ή πεζογραφία του Κοτζιούλα χαρ-
κτηρίζεται από τή σαφήνεια, την καθαρότητα
και τή φυσική ροή τής όμαλης σκέψης. Δέν
θά συναντήσεις άπότομο σκαμπανεβάσμα πά-
θους, διαλείψεις, ύπονοούμενα, τεχνητούς οί-
στρους. Ειδικότερα τὰ διηγήματά του έχουν
τόν τόνο τής χαμηλής, αλλά θερμής και αφο-
σιωμένης φωνής. Αφίνει την καρδιά του νά
μιλήσει και τή νοσταλγία του νά ξεχυθεί χω-
ρίς θόρυβο—σά μιά βρύση που κελαρίζει μυ-
στικά, γλυκά, οίκεια.

Μιά «σιγανή φωτιά» μαντεύεται κι έδώ ό-
πως σέ όλο του τό έργο. Πολλές φορές ή
παιδική του άφέλεια, ή παρθενοκότητα τής
όρασής του θάλεγα, δίνει σέ έπουσιώδη πε-
ριστατικά μιά άνυποψίαστη ευρύτητα και μιά
επιβλητική οντότητα.

Ή έξοικείωση του άναγνώστη μ' αυτό τό
«κλίμα Κοτζιούλα» εύθως από τις πρώτες σε-
λίδες είναι έξασφαλισμένη γιατί ή ελίκρινεια
κι ή αγάπη είναι πράγματα—φαίνεται—πολύ
μεταδοτικά.

Ίσως τὰ περίτεχνα κατασκευάσματα, οι
μελοδραματισμοί κι οι τσιριμόνιες, οι δεξιο-
τεχνίες και τὰ πυροτεχνήματα νά συναρπά-
ζουν με την πρόσκαιρη λάμψη τους. Μά δέν
αφήνουν παρά έναν άδειο χώρο πίσω τους,
όταν τους λείπει ή ά γ ά π η κι ή ά γ ν ό-
τ η τ α. Και αυτά τὰ δυο πυρηνικά στοιχεία
ύπάρχουν μέσα στην τέχνη του Κοτζιούλα.

μυαλό σου από τό πλούτος τό πολύ της.
Πίσω όμως πέφτει ή Παναία, τό Γκρίμ-
ποβο, άλλα χειμαδιά με μπιστικούς και
τσελιγκάδες, βλαχοριά, πολύ μυρίζου-
με τυρόγαλο ή τραγίλα, μά ή καρδιά τους
είν' ένα κομμάτι μάλαμα. Κι έτοιμοι
δω, πούναι στο σύνορο δυο κόσμων ά-
σμιχτων και χωρισμένων σάν αλλόφυ-
λων βασιλεία, στέκουνε στή μέση μήτ'
ολάκεροι καμπίσιοι μήτε με τους βλά-
χους, ξένοι που τους δίνουν τόν καπνό,
νά πάρουν τό τυρί τους ή καμιά βολά
και καμιά τσιούπρα, μά άχαμνή, που
δέν τή θέλουν ή περήφανη φυλή με τις
μάνικες και τις κλίτσες.

Έδω είχε ό Κωσταντής που λέμε γνω-
ριμίες απ' τὰ μικράτα, αφόντας ήρθε
άποκοντά σέ μαραγκούς νά ξεσκολίσει,
κι ή πληρωμή του ήταν με τούρκικους
παράδες, μπιτχαβά, κι είχε από τότε
πιάσει κουμπάριες καλού κακού, κι έ-
στελνε κέδρινο βαρέλι για νά μ'ην αλη-
σμονιόνται, κι εκείνοι άρμάθα απ' τόν
καπνό τό διαλεχτό του φύλαγαν στο
διάβα...»

Ο Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ ΩΣ ΚΡΙΤΙΚΟΣ

ΠΕΤΡΟΥ ΓΛΕΖΟΥ

«Έχει συνηθιστεί, έδω, η αναγνώριση του συγγραφέα να μην του παρέχεται παρά ύστερ' απ' το θάνατό του. Είναι μια ύστερόβουλη πρόνοια που ούτε τους προδιατεθειμένους προφυλάσσει από την οίηση ούτε στους ψυχραίμους φαίνεται απαραίτητη: οι πρώτοι, έτσι ή αλλιώς, θα προκαλέσουν οι ίδιοι ανυπόμονοι την επίταχυνση της αμοιβής των, οι δεύτεροι θα έχουν οπωσδήποτε συναίσθηση του έργου τους, μ' όλη την υπολογισμένη σιωπή των γύρω».

Ήταν περίπου είκοσι μόνον χρονών ο Γιώργος Κοτζιούλας όταν διατύπωνε τον παραπάνω στοχασμό με ώριμη επιγραμματική ακρίβεια και παρατηρητικότητα, που και η δική του σταδιοδρομία στά 'Ελληνικά Γράμματα δεν έπρόκειτο να τις αναιρέσει. Έμπνευσμένος, αλλά και ψυχραιμους λειτουργός των Γραμμάτων μας ο Γ. Κοτζιούλας, προφυλαγμένος από κάθε οίηση, είχε εν τω μεταξύ ως το τέλος της μάλλον σύντομης ζωής του συναίσθηση του έργου του παρ' όλη την συχνά υπολογισμένη σιωπή των γύρω του. Και χρειάστηκε να έλθει ο θάνατος για ν' αρχίσει η παροχή της αναγνώρισεως και προς αυτόν, παροχή που η πιο σταθερή και ουσιαστική μορφή της είχε η έναρξη της έκδόσεως του ποιητικού και του άλλου, διηγηματογραφικού και κριτικού, έργου του.

Ο «Πάν», που και όταν ζούσε ο Κοτζιούλας δεν φειδωλεύτηκε ποτέ την εκτίμησή του και την αγάπη του προς τον ποιητή και που με θερμή τώρα ανάμνηση εκδηλώνει ποικιλότροπα τό ενδιαφέρον του γι' αυτόν, μου έκαμε την τιμή να ζητήσει κι' από έμένα λίγες γραμμές για το τεύχος αυτό του περιοδικού του τό αφιερωμένο στο Γιώργο Κοτζιούλα. Τις γράφω πρόθυμα με συγκίνηση και με αγάπη για τον αλησμόνητο φίλο.

Βέβαια ο Γιώργος Κοτζιούλας πρώτα απ' όλα κι' έπάνω απ' όλα είχε ποιητής. Και πολύ συγκινητική είναι η πρόβλεψη των επιμελητών αυτού του αφιερώματος να ζητήσουν να γράψει για τον Γ. Κοτζιούλα ως ποιητή, ένας επίσης έμπνευσμένος ποιητής, που η υπογραφή του είναι κι' η αρμοδιώτερη και η έγκυρύτερη απ' όσες παρουσιάζονται σήμερα σις τεύχος του. Όμως αν ο Κοτζιούλας είναι πρώτα απ' όλα ποιητής, δεν παύει να είναι κι' ένας δξέυατος κριτικός νοός, κι' ένας διηγηματογράφος, κι' ένας μεταφραστής, ένας, με δυο λόγια, πολύπλευρος λόγιος, που όμως η πολυμέρεια του δεν όφειλεται σε πλεονεξία για μια κατάκτηση όλων των ειδών του λόγου ή σε δοκιμαστική επίδοση έδω

κι' εκεί ως που να θρεί κάποιο δρόμο επιτυχίας, αλλά σε πραγματική πληρότητα ψυχής και νοού, σε πραγματική προίκηση με το θεϊκό δώρο του ταλέντου. Είναι όμως ακόμη ο Γιώργος Κοτζιούλας και άνθρωπος, ένας περήφανος και δυνατός άνθρωπος, ένας σιωπηλός, όμως δοκιμασμένος φίλος, που ξέρει ν' αγαπά, αλλά και ξέρει να έλέγχει, που ξέρει να σκύβει προς τους άσημους και τους θασσανισμένους και να τους χαρίζει τον τρυφερό του λόγο, αλλά και να αντίστέκεται προς τους θορυβοποιούς, τους ισχυρούς, τους ναρκισσευομένους και να τους μαστιγώνει με την ειρωνία του και τη «χωριάτικη» τραχύτητά του. Άλήθεια. Πολλοί είναι οι λεπτειπίλεπτοι εκείνοι, που λογαριάζουν, κάπως περιφρονητικά, όχι πιά μόνο σαν άνθρωπο, αλλά και σαν λογοτέχνη τον Κοτζιούλα «χωριάτη». Όμως καμάρι και τίτλος του Κοτζιούλα στάθηκε η χωριάτικη καταγωγή του και είναι χαρακτηριστική της άφοσίωσέως του σ' αυτήν ή δύναμη με την οποία την τραγούδησε και σε άλλα ποιήματά του και στο λιτό, όμως άρτιο ποίημα «Χωριάτοσποροι» της τελευταίας μικρής ποιητικής συλλογής, που πρόσφατα να έκδώσει. Έγγραφα τότε (Ιανουάριος 1955) στην «Ελευθερία»: «Θεληματικά λαϊκός, συνιρητηικός, απλός και μονότροπος και φαινομενικά ρεαλιστής, όμως τόσο βαθιά συγκινημένος και Έλληνας ο Γ. Κοτζιούλας τραγουδεί με την τραχεία φωνή των γονιών μας, των τσοπάνων, των «χωριάτοσπορων» — αν ήθελε είχε όλη την εύχέρεια και την τέχνη να γράφει κι' αυτός με λεπτειπίλεπτο τρόπο άσθματικά ποιήματα της έποχής — τραγουδεί τη «ρίζα» του Έθνους, αυτή την αληθινά γερή πνευματική και ψυχική ρίζα, που μαζί της δένονται τα κλαδιά τα άτίθασσα, τα λαμπαδιαστά, τα ψηλόκορμα κλαδιά, που χαρίζουν τον ίσκιό τους και τη δροσιά τους στίς πολίτεες».

Ένας άδρός, δυνατός, όχι όμως πρωτόγονος, αλλά καλλιεργημένος «χωριάτης» υπήρξε ο Κοτζιούλας και ως κριτικός. Αφού έμαθήτευσε στην αρχαία Έλληνική και στην άλλη κλασσική λογοτεχνία, αφού έκορφολόγησε ό,τι άξιζε από τη διάνοηση της πολιτείας και ευαίσθητα έχάρηκε ό,τι ήταν αληθινά λεπτό και άθρό, θεληματικά έμεινε προσηλωμένος στη γη του και στην παράδοση της και ως κριτικός άσχολήθηκε κυρίως με έργα ή με θέματα Έλληνικά.

Η πρώτη, καταπληκτικά σοβαρή για την ηλικία του εμφάνιση του Κοτζιούλα ως κριτικού, γίνεται, νομίζω, με το νεα-

«ΠΑΝ»

νικό δοκίμιο του «Ο Στράτης Μυριβήλης κ' η πολεμική λογοτεχνία». Όταν στην ηλικία του άλλοι «νεοσοί» των Γραμμάτων με την κάποτε χαριτωμένη, κάποτε όμως και άναϊδή έπαρση της νιότης, περιφρονούν τους παλαιότερους των οικοδόμους του μεγάρου της τέχνης του τόπου των, στο όποιο έτοιμάζονται κι' αυτοί να μπουν και η τους «καθαίρουν» ή τους «άγνοούν», στρεφόμενοι προς άλλοδαπούς τεχνίτες, συχνά μάλιστα άπλως έπίκαιρους ή άπλως της μόδας, ο Κοτζιούλας χαρίζει τη θερμή της καρδιάς του και τον πρώιμο ώριμαμένο και δευτερική κριτικό στοχασμό του σ' έναν συγγραφέα του τόπου του και του καιρού του. Σ' έναν Έλληνα συγγραφέα, προερχόμενο από την έπαρχία και για ένα έργο του, που ένδω λόγω του θέματος του θα μπορούσε να είναι διεθνικό, έμεινε Έλληνικό διαποτισμένο από τη νοσταλγία και την αγάπη της μικρής Ιδιαίτερης πατρίδας, τόσο μάλιστα διαποτισμένο, ώστε και ο Κοτζιούλας να το θεωρεί αυτό σαν κάποια «υπερβολή». Γράφει σχετικά: «Ο Μυριβήλης αγαπά τη Λέσβο σαν ένα προνομιακό μέρος της οικουμένης κ' η αγάπη του αυτή φτάνει σε παθολογική υπερβολή». Όμως άμέσως προσθέτει: «Είναι μια φυσική άδυναμία που έπιβεβαιώνει την έξαιρετική ευαίσθησία του ανθρώπου και που δεν απαιτείται να έξηγηθεί με υποτιμητικά κιάλας συμπεράσματα. Άλλωστε πώς άλλως θα μπορούσε να έπεκταθεί μέχρι της έπιτευκτής αγάπης του σύμπαντος, αν δεν έξεκινούσε από μια γωνιά του με πραγματική δικαιολογία και με καθορισμένα δεδομένα;» Και ως κριτικός λοιπόν ο Γ. Κοτζιούλας μένει πιστός στίς ιδέες του, αλλά και συνεπής σ' αυτές και έως το τέλος σχεδόν της πνευματικής του πορείας, όπως δείχνεται και από το όρμητικό και δυνατό κριτικό δοκίμιο του «Που τραβάει η ποίηση;», το όποιο πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Νέος Νουμάς» το 1950 και ύστερα έκυκλοφόρησε και σε φυλλάδιο.

Τελειώνοντας ο Γ. Κοτζιούλας τη μελέτη του για τη «Ζωή έν Τάφω» του Μυριβήλη γράφει: «Η μελέτη αυτή, που παρ' την αρχική πρόθεσή της πήρε έκταση πολλή, είναι, καθώς θάχει γίνει φανερό, άποτέλεσμα ένθουσιασμού. Άποφασίζοντας όμως να μεταδώσω και στους άλλους τις έντυπώσεις μου, δεν τόλμησα να παρουσιάσω με μόνο τον ένθουσιασμό: θέλησα να τον αναλύσω και να τον δικαιολογήσω, σε μια διατύπωση, που έχει τη μορφή της κριτικής χωρίς ίσως να έχει και όλα τα στοιχεία της». Με τη σεμνότητα, που τον διακρίνει πάντοτε, ο Κοτζιούλας κρατεί κι' έδω μιάν έπιφύλαξη για την πληρότητα της κριτικής του εργασίας, αλλά τίμια και καθαρά διακηρύσσει το θαυμασμό του για το κρινόμενο έργο. Είναι

«ΠΑΝ»

αυτή η στάση, ένα δεύτερο γνώρισμα του Κοτζιούλα ως κριτικού: τιμωτής και ένθουσιασμός. Τιμωτής και ένθουσιασμός και όταν πρόκειται να χτυπήσει, όπως στην περίπτωση της μελέτης «Που τραβάει η ποίηση;» Έδω ο Κοτζιούλας δεν είναι ύμνητής, είναι τιμητής, όμως ο ένθουσιασμός με τον όποιο χειρίζεται το θέμα του είναι φανερός: Δεν άρκεϊται εις το να πάρει μια ψυχρή διαπιστωτική κριτική θέση, αλλά πάσχει, χρωματίζει την κριτική του με αγωνιστική διάθεση, με μαχητικότητα: «Γράψαμε τα παραπάνω, λέει στο τέλος της μελέτης του, με πόνο ψυχής, από διάθεση άνένδοτη να φανοΰμε χρήσιμοι και στο σαστισμένο κοινό και στους παρασυρμένους ποιητές, προπάντων στους άρχαριους, που δεν κύλησαν ακόμα για καλά σιόν κατήφορο της εύκολας, σιόν κυκεώνα της προσποίησης, στην ξεσκεπασμένη ταχυδακτυλουργία».

Την κριτική δευδερκεια του Γ. Κοτζιούλα, την ευαίσθησία του, την έκτοτε σταθερή μόρφωσή του, την ικανότητά του, διαπιστώνει κανείς διαβάζοντας και τώρα ύστερα από τόσα χρόνια τη νεανική μελέτη του για τη «Ζωή έν Τάφω» του Μυριβήλη. Είναι αυτή η μελέτη ένα άρτιο κριτικό κείμενο, πλουτισμένο μάλιστα με γενικώτερους στοχασμούς του κριτικού, που προκαλεί το θαυμασμό του αναγνώστη, όταν λάβει υπ' όψη του ότι ο Κοτζιούλας την έγραψε σε ηλικία είκοσι χρονών! Και φυσικά από το κείμενο αυτό σχηματίζει κανείς θέβαιη τη γνώμη πως, αν ο Κοτζιούλας έπιδίδονταν συστηματικά στην κριτική, θα μπορούσε να διεκδικήσει μια από τις πρώτες σ' αυτήν θέσεις. Όμως τον Κοτζιούλα δεν του δόθηκε, ίσως και δεν την έπεδίωξε, μια στήλη κριτικής στα έντυπα — έφημερίδες και περιοδικά — με τη μεγάλη κυκλοφορία, που συνηθίζεται σιόν τόπο μας αυτή να τους δίνει θαρύτητα και κύρος και συνεπώς να καθιερώνει και τον κριτικό σημειωματογράφο τους. Για κάμποσο καιρό ο Κοτζιούλας έγραψε σοβαρή κριτική σε κάποιο λαϊκό περιοδικό, κριτική που, αν και δυσανάλογη σε ύψος προς το άλλο χαμηλό ύλικό του περιοδικού στάθηκε έν τούτοις πολύ καλά. Έπίσης, κατά διάφορα διαστήματα έγραψε κριτική σε λιγώζωα λογοτεχνικά περιοδικά. Κι' ακόμη έκαμε συχνά έξοχη, σοβαρή, επιγραμματική κριτική προφορικά. Ήταν κάμπολλες οι φορές, που έμεινε κανείς έκπληκτος ακούγοντας τον Γ. Κοτζιούλα να αξιολογεί με μια ή δυο επιγραμματικές φράσεις ένα συγγραφέα ή ένα έργο, να σημειώνει ένα πνευματικό γεγονός, να χαρακτηρίζει μια λογοτεχνική εκδήλωση. Έγερνε λίγο το κεφάλι, έπαίρνε εκείνη την κουρασμένη, την κάποτε πικρή έκφραση, που έδινε στο πρόσωπό του η προσπάθεια να υποτάξει τη θασσανιστική γι' αυτόν χρόνια δύσ-

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Ο αλησμόνητος Γιώργος Κοτζιούλας πέθανε με την πένα στο χέρι δουλεύοντας τις μεταφράσεις που έτοιμαζε για κάποιο λαϊκό περιοδικό. Τα τελευταία χρόνια αυτή ήταν η αποκλειστική σχεδόν βιοποριστική εργασία του: Από τα χαράματα ως τα λιπούρια του απομεσημέριου, στην αθλία παράγκα της Πεντέλης, όπου είχε αποσυρθεί, συνημμένος σ' ένα πρόχειρο τραπέζι, γέμιζε ασθμαίνοντας το λευκό χαρτί που περιέμενε μπροστά του και δε σήκωνε κεφάλι προτού συμπληρώσει κάμποσες δεκάδες κόλλες—την απαραίτητη καθημερινή του παραγωγή, που του εξασφάλιζε ένα γλισχρο μεροκάματο. Η λινοτυπική μηχανή άπαιτούσε εκατοντάδες χειρόγραφα, για να βγάλει 61-80 σελίδες κάθε εβδομάδα... Με το σύστημα αυτό μεταφράστηκαν, κυκλοφόρησαν και σχημάτισαν ογκώδεις τόμους οι μεταφράσεις του Κοτζιούλα στη σειρά των εκδόσεων του περιοδικού «Ρομάντο» (1954-1956): «Οι Άθλιοι» και «Η Παναγία των Παρισίων» του Ουγκώ, η «Μαρία Στουάρτ» του Τσβάιτς, οι «Μεγάλες προσδοκίες» του Ντίκενς κ. ά. Την τελευταία τετραετία επίσης τυπώθηκαν από άλλους εκδοτικούς οίκους σε μεταφράσεις του Κοτζιούλα τα έργα: Μάξ Γκόρκι, Τα πανεπιστήμια μου, Φίλ. Σουπόλ, Ο Σαρλόκ, Γκέντες Μολασάν, Γουάιζες στον έρωτα, Νταστογέφσκι, Η σπιτονοικοκυρά κ. ά. Η κλονισμένη υγεία του όμως δεν άντεχε σε τόσο μόχθο...

Όποιος είδε τα κοντυλογραμμένα χειρόγραφα του ποιητή, καταλαβαίνει με πόση ενσυνειδησία εργαζόταν. Κάποτε διαγραφές και διορθώσεις, ή αντικατάσταση μιας λέξης, φανερόνουν πόσο βασάνιζε τα κείμενά του ο μεταφραστής, μοχλώντας ν' αποδόσει μ' όλες τις αποχρώσεις το νόημα και το ύφος του πρωτοτύπου. Συχνά κατέφευγε σε βιβλιοθήκες

πνιοιά του, ώστε να μπορέσει ελεύθερα να μιλήσει, και, πάντα με θαρραλέα ανάσα, όμως και πάντα ολοκλήρα, δεν φειδωλόονταν τον τόσο κοπιαστικό εν τούτοις γι' αυτόν προφορικό κριτικό λόγο του.

Το τελευταίο κριτικής μορφής κείμενο του Γ. Κοτζιούλα που έχω υπ' όψη μου είναι ένα άρθρο του για τον Κνουτ Χάμσουν δημοσιευμένο στο τεύχος του μηνός Ιουλίου 1956 του περιοδικού «Ο Λογοτέχνης». Είναι ένα κείμενο πλούσιο σε κριτικές παρατηρήσεις, αλλά και σε ανθρωπινή ευγένεια, καλωσύνη και συγκατάβαση. Εκεί όπου άλλοι, ενώ γίνονται πολύ διαλλακτικοί μπροστά σε ζωντανούς, από

για να ερευνήση και να ξεκαθαρίση απορίες που του παρουσιάζονταν, όταν μετέφραζε ξένα έργα. Δεν επέτρεπε στον εαυτό του και στη δουλειά του καμιά προχειρότητα. Και θυμάμαι με πόση ειρωνεία μου μιλούσε για μερικούς «θύλους», για τη μετάφραση π. χ. των «Άθλιων» από το Σκυλίτση, που η διαφήμιση την είχε καθιερώσει ως «άνοτερο του πρωτοτύπου»...

Ο Κοτζιούλας δεν είδε ποτέ σάν απλή βιοποριστική εργασία τις μεταφράσεις του. Άλλωστε από πολύ νωρίς είχε αρχίσει να δοχετεί τη δημιουργικότητά του στην απόδοση αγαπημένων του κειμένων που διάβαζε στα γαλλικά, στ' αγγλικά, στα ρωσικά, στ' αρχαία ελληνικά και στα λατινικά...

Μαθητής ακόμα στο Γυμνάσιο της Αθinas έκανε τη δειλή εμφάνισή του στο πολυδιαβασμένο τότε περιοδικό «Μπουκέτο» με στίχους δικούς του, αλλά και με έμμετρες μεταφράσεις από τα γαλλικά, που έκαναν αίσθηση στους φιλολογικούς κύκλους (βλέπε πρόσφατο άρθρο του Μ. Στασινόπουλου στη «Νέα Εστία», 15 Οκτ. 1956, σελ. 1439). Μετά τον πόλεμο έμαθε και τα αγγλικά και προχώρησε άρκετά στα ρωσικά, ενώ η γερή φιλολογική του κατάρτιση του επέτρεπε να κινήσει άνετα στην αρχαία ελληνική και τη λατινική φιλολογία. Μεταφράσεις του από Γάλλους, Άγγλους και Ρώσους ποιητές δημοσιεύτηκαν άπειρες στα περιοδικά της τελευταίας 30ετίας. Δεν ξέρω ποιά προαίσθηση ή έσωτερική παρόρμηση τον έκανε να μάς χαρίση τελευταία μια μοναδική στο είδος της ανθολογία: 25 ποιήματα «Επιτάφια» και 1 του Θανάτου, όπως τα επιγράφει, μεταφρασμένα από Γάλλους, Άγγλους, Σκώτους, Αμερικανούς και Ρώσους ποιητές (περιοδ. «Νέος Νοτιάς» Β' 3, 10 Μαΐου 1951, σ. 8-12). Τα διαβάζεις σήμερα κι απορείς πως άντεξε ο

τους όποιους περιμένουν κάποια ωφέλεια και αμειλίχτα αδιάλλακτοι για κάποιους ανίσχυρους πιά νεκρούς, ο Γ. Κοτζιούλας έμενε πάντα αδιάλλακτος προς τους ζωντανούς, που τύχαινε να μην εκτιμά, όσο κι' αν ήταν ισχυροί, και γινόνταν συγκαταβατικός και επεικής για κάποιους ανίσχυρους νεκρούς. Ήταν κι' αυτό ένα άκομη δείγμα της περήφανης, αλλά και ύψηλης ανθρωπιάς του, της γενναιοφροσύνης του, της ευαισθησίας του, όλων αυτών των ξεχωριστών ιδιοτήτων του, που τον χαρακτηρίζουν και ως κριτικό και διαποτίζουν τα όχι πολλά, όμως ουσιαστικά και πολύ ενδιαφέροντα κριτικά κείμενά του.

«ΠΑΝ»

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΚΩΣΤΑ ΡΩΜΑΙΟΥ

Ο ποιητής Γιώργος Κοτζιούλας έχει πεθάνει μόλις λίγες εβδομάδες. Αντίθετα, το έργο του μόλις τώρα ολοκληρώνεται με τη στοργή και την αγάπη της Επιτροπής που συγκροτήθηκε με πρωτοβουλία του «Πανός» να εκδώσει τα άπαντα του ποιητή.

Να μιλήσω για τη λογογραφική πλευρά του έργου του Κοτζιούλα είναι δουλειά που προϋποθέτει διαθέσιμο χρόνο πολύ. Προτίμησα να περιοριστώ στην εξέταση ενός μέρους του έργου του. Παίρνω μία μόνο ποιητική συλλογή του, τα «Ηπειρώτικα» (1954). Επειδή αναφέρεται στην πατρίδα του Ηπειρο είναι η καταλληλότερη να εξεταστεί σάν κείμενο σχετικό με τη λογογραφία.

Αμέσως απ' το πρώτο τετράστιχο της όλης συλλογής πλούσιο φυσιο-τρικό σκηνογραφικό προβάλλει. Ίδου ή αρχή των «Ηπειρώτικων», γεμάτη φιλοπατρία:

Φτενά χωράφια κρατημένα σε πεζούλια
κι άπιαστες γίδες που κρεμιούνται σε γκρε-
μίνους,
έτούτ' είν' η πατρίδα μας. Μά ή πουλία
δὲ λάμπει πὸ καθάρια σ' άλλους ούρανους.

Στόν προσεχτικό παρατηρητή κάνουν άμέσως εντύπωση οι δύο πρώτοι στίχοι όλου του βιβλίου. Πίσω από τις λέξεις του πρώτου στίχου στέκει ο Ηπειρώτης γεωργός, φτωχός και βασανισμένος, χτίζοντας πεζούλες και

οργώνοντας άγρονη γη. Πίσω από το δεύτερο στίχο βρίσκεται ο Ηπειρώτης τσοπάνος, σαλαμώντας σε γκρεμούς τις άπιαστες γίδες.

Αυτή είναι «ή θέση» του Κοτζιούλα. Σε όλη τη συλλογή του θέμα του δεν είναι ή φύση της Ηπείρου, αλλά ο άνθρωπος της Ηπείρου. Δύο κλάδους ξεχωρίζει κανείς ανάμεσα στον τρόπο που μάς παρουσιάζει ο Κοτζιούλας τον άνθρωπο: α) Υπάρχουν ποιήματα, που ήρωές τους είναι ομάδες ανθρώπων. Συλλογική μορφή πρωταγωνιστούντων προσώπων. Ίότε, κάτω από την ομάδα, βλέπουμε την εκδήλωση παραδοσιακής ομαδικής ζωής, πράγμα που είναι το κύριο μέλημα της έπιστήμης που λέγεται Λαογραφία. Δεν είναι καθόλου λίγα τα ποιήματα της κατηγορίας αυτής. Συνηθέστερο όμως και άγαπητό θέμα του Κοτζιούλα είναι ή Βλαχουριά. Ένα ποίημα της κατηγορίας αυτής «το τραγούδι της Βλαχουριάς» είναι εξαιρετικό. Άλλοι βλέπουμε άλλες πλευρές από τις πράξεις και την ψυχολογία της ίδιας κοινωνικής τάξης. Πρόκειται για τα καταπατήματα σε βoscές, τη ζωοκλοπή, τα δικαστήρια, το πρόστιμο. β) Υπάρχουν άλλα ποιήματα, που ήρωές τους είναι ένα άτομο, ονοματισμένο ή άνωθυμο. Συνηθέστερο είναι ο γιδάρης, δὲ λείπουν όμως ο παρατευτής, ο γαναωατής, ο βιολιτζής, ο χτίστης και άλλοι. Όλοι τους, αν άδιαφορήσουμε για τ' όνομά τους, γίνον-

μεταφραστής να μεταγγίση τόσον πόνο στην καρδιά του...

Ένα μεγάλο διάστημα (1947-1950) άσχολήθηκε με το μεσαιωνικό γαλλικό «Έπος του Ρολάνδου», που το μετέφρασε ολόκληρο για τις εκδόσεις του έδω Γαλλικού Ίνστιτούτου. Ελπίζουμε να μην άρχισή να εκδοθή. Παράλληλα τον τράβηξε το λαϊκό έπος των Φινλανδών «Καλέβαλα» και μάς έδωσε μεταφρασμένο, με εισαγωγή και σχόλια, το Α' άσμα της (περ. «Ηπειρωτ. Έστία» 1954 και σε χωριστό άνάτυπο).

Διηγήματα και μυθιστορήματα από την Ερρωπαϊκή λογοτεχνία μεταφρασμένα δημοσίευσε επίσης κάμπολλα σε διάφορα περιοδικά—συχνά μάλιστα και άνωθυμα, όπως άνωθυμα βγήκαν και μερικά παιδικά κ. ά. βιβλία που επέξεργάστηκε στον εκδοτικό οίκο Π. Δημητράκου.

Άλλά ο μεγάλος του έρωτας ήταν ή κλασική φιλολογία. Στη Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων Ζαχαροπούλου έβγαλε το 1939 σε δύο τόμους (άρ. 78 και 84) τον «Αθηνάϊον Πολιτή» του Αριστοτέλους και έτοιμαζε για λογαριασμό του ίδιου εκδοτή και άλλες μεταφράσεις. Στα «Νεοελληνικά Γράμματα» του 1938 δημοσιεύτηκαν «Οι κιβδηλοποιοί» του Αντρέ Ζιντ κ. ά. με

μεταφράσεις από την ξένη λογοτεχνία. Από το 1940 όπως κι έπειτα οι σελίδες του περιοδικού γεμίζουν με κλασικά κείμενα μεταφρασμένα από τον Κοτζιούλα. Δημοσιεύονται με εισαγωγές και σχόλια στο καθένα, ο «Αλκιβιάδης» του Πλουτάρχου, το Η' βιβλίο του Ηρόδοτου, το Α' βιβλίο του Θουκυδίδη και έμμετρες μεταφράσεις από το Θεόκριτο, τον Καλλίνο, το Σιμωνίδη, καθὸς και πλήθος Άλεξανδρινά Έπιγράμματα.

Την περίοδο αυτή (1939-1941) στην Αθήνα και τα πρώτα χρόνια της Κατοχής (1941-1943) άποτραβηγμένος στο χωριό του, άφροσώνεται σχεδόν αποκλειστικά στο να μεταφράζη άρχαίους Έλληνες και Λατίνους ποιητές: τον Ησίοδο, το Θεόκριτο και τους άλλους βουκολικούς, το Θεόγγη, τον Αίσωπο κ. ά. κι απ' τους Λατίνους τον Οράσιο, τον Κάτουλλο και το Λουκρήτιο. Τα περισσότερα απ' αυτά βρέθηκαν ολόκληρα και έτοιμα για τύπωμα στα κατάλοιπα του. Ας ευχθούμε—κι ας φροντίσουμε όλοι μας—το μεταφραστικό αυτό έργο να ιδη γρήγορα το φάος. Η γερή φιλολογική κατάρτιση, ή ενσυνειδησία, ή ανειμιατική καλλιέργεια, ο γλωσσικός πλούτος κι ο καλοδουλεμένος στίχος του Κοτζιούλα μάς παρέχουν την καλύτερη εγγύηση για την ποιότητα της πολυμόχθης προσφοράς του.

«ΠΑΝ»

11

Σαν κριτικό έπρεπε
αδιδάκτατος να έρχομαι να δώσω
κι όταν δώσω να έρχομαι να δώσω
και όταν δώσω να έρχομαι να δώσω

ται λαϊκοί τύποι, αντιπροσωπευτικοί λαϊκής ψυχολογίας αξιοσπουδαστής.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του Κοτζιούλα είναι ότι λαογραφικές απηχίες έχουμε όχι από όλα, αλλά από ό,τι σ' αρέσει να γράφει. Αυτά που δένονται από τη φτώχεια. Είναι ο κόσμος του. Συχνά, μέσα στους στίχους του, δέ ντρέπεται να παρεμβάλει ονομαστικά τους συγγενείς του, τις αδερφές του, τη βάρβα του, το θείο του, όλους, και να τους περιγράφει σαν τύπους αντιπροσωπευτικούς της ηπειρώτικης φτώχειας. Αντίθετα, από την ποίηση του Κοτζιούλα λείπουν πληροφορίες λαογραφικές για τα Γιάννα ή άλλες ηπειρώτικες πολιτείες ή για τη ζωή στην άρχοντοσπιτα και για την ένδυμασία, τη διαίτα ή την καλοπέραση της ανώτερης τάξης. Η ηπειρος είναι φτωχή. Ο Κοτζιούλας όμως κατεβαίνει ακόμη πιο κάτω. Ενδιαφέρεται για τη φτωχολογία της φτώχειας αυτής περιοχής. Μιλώντας όμως για αυτά τα μελαγχολικά θέματα διατηρεί τόνο ευθυμίας. Το ποίημά δεν το θεωρεί μοιρολόγι αλλά έγκωμιο, που δεν του λείπει ο θυμασμός και το κέφι.

Ένας άλλος αξιολόγος λαογραφικός τομέας, που εξυπηρετείται, είναι ο υλικός βίος. Μαθαίνουμε π.χ. ότι ο φούρνος στα ηπειρώτικα χωριά είναι πολυτέλεια, και ότι η φτώχεια δικαιώνει εκεί τον πρόγονο τρόπο να ψήνουν το ψωμί στη «γάστρα». Η ψυχολογία των φτωχών γυναικών δίνεται με τρόπο αξιολόγο:

γαστρίζουν οι ίδιες το ψωμί, πστρεύουν τα
[κοπέλια
και λογαριάζουν μια ποδιά μεγάλη πολυτέ-
[λεια.

Την έλλειψη των πιγνιδιών ή άλλων λαϊκών οργάνων ο φτωχός χωρικός την αντικαθιστά με μια βέργα από χλωρή σκαμνιά, που τη φτιάχνει «ντουνούκι» και λαλάει μ' αυτήν. Θά μπορούσε να άπαριθμήσει κανείς πολλές παρόμοιες περιπτώσεις λαϊκού βίου, στην υλική βάση του πρωτόγονου, στην ψυχική του αξίου κάθε συμπάθειας.

Ενδιαφέρουσα, από λαογραφική πλευρά, είναι και η σύγκριση Κρυστάλλη και Κοτζιούλα. Ο Κρυστάλλης, δίνοντάς μας την εικόνα του ποιμενικού βίου της ηπειρού, την έδωσε πλουσιότερη, πάρα πολύ πλουσιότερη, σε θέματα, σε μορφές, σε παραδόσεις. Και την έδωσε με τόνο ρομαντικό, που τον δυνάμωνε η νοσταλγία. Ο Κοτζιούλας έδωσε λιγότερα ηπειρωτικά, αλλά ο τόνο του είναι ρεαλιστικός. Σύγκριση μπορεί να γίνει και ως προς τη χρήση της ηπειρώτικης γλώσσας, διότι μια πλευρά λαογραφική, από τις κυριότερες, αντιπροσωπεύεται από τη γλώσσα, τυπολογικό και σημασιολογικό της.

Ο Κρυστάλλης χρησιμοποιεί το δεκαπεντασύλλαβο και την τεχνική του δημοτικού τραγουδιού, και γλώσσα ηπειρώτικη, όμως

άπλουστευμένη αρκετά, για να γίνεται νοητή από το Αθηναϊκό κοινό. Στον Κοτζιούλα οι στίχοι είναι συνήθως μικροί, ή γλώσσα όμως γίνεται κρουστή και είναι πλούσια σε χρησιμοποίηση ιδιωματικών λέξεων, που ο ποιητής τις προτιμάει άδιαφορώτως για τον άναγνώστη του. Ο τελευταίος συνήθως άγνοεί την κυριολεξία, και άπλως διαισθάνεται τη σημασία διαφόρων λέξεων. Ένα παράδειγμα, απ' τα πολλά, ως είναι το εξής:

Από τσιουγκάνι σε τσιουγκρί
γκλίτσα ξαμώνοντας γερή
σαλάγαγαν τα πράτα
σ' άπάτητη έρμη στράτα.

Τα γλέντια και η ευθυμία πλευρά της ζωής δεν είναι συχνό θέμα στην ποίηση του Κοτζιούλα. Όπου όμως παρουσιάζονται, δίνουν έκφραση εικόνα λαϊκής ζωής. Μια π.χ. περιγραφή χορού ηπειρωτών, άντρων και γυναικών, ίσodυναμεί με άρτια λαογραφική πηγή:

Σ' έξοχικό, σε ξέφωτο βρέθηκα τότε σιάδι
που 'χανε στήσει το χορό νιοί με λιγνή τη
[μέση,
κοπέλες που δεν ήξερες απ' όλες ποιά σ'
[άρεσει
κι έφερναν γύρες, έδιναν σφρουτζάλες στον
[άερα
κι άπαλαμίζανε τη γής πριν άμπεδησουν
[πέρα,
κι όλο ανεμίζαν οι ποδιές και σειούνταν οι
[μανίκες,
(τά όσα λαχτάρισε, ψυχή, μέσ' σ' όνειρο
[τά βρήκες).

Όσες πληροφορίες θέλει ένας λαογράφος από έναν ποιητή για το χορό, τις έχει στους στίχους αυτούς, και για την κορμοστασιά των χορευτών και για το ντύσιμό τους (μανίκες, ποδιές), και για το χτύπημα της γής με την παλάμη και για τους πήδους μακριά. Τσαμικός χορός άσφαλώς είναι αυτός που χορεύουν.

Σ' άλλη σελίδα, μιλώντας για «του Τσιάρα το βιολί» περιγράφει και το «κόλλημα» του τάλληρου, όταν κερνούν τον οργανοπαίκτη. Άλλο μιλάει για τον ειδικό χορό που κάνουν, έχοντας αποθέσει πάνω στο κεφάλι τους το γεμάτο κουπάρι.

Τελειώνοντας, συμπεραίνει κανείς τα εξής: Χάρη στα «ηπειρώτικα» του Κοτζιούλα κά- νουμε μια ευρύτερη γνωριμία με τη φτώχεια των λαϊκών στρωμάτων της ηπειρού. Μ' αυτόν τον τρόπο εξηγούμε, γιατί στην περιοχή αυτή ο ξενιτεμός ήταν τόσο συστηματικός σ' ολόκληρα τα τελευταία 300 χρόνια. Για τον ίδιο λόγο κατανοούμε καλύτερα, γιατί άνθισαν στην ηπειρο τα δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς, λέξης οδοντοπής για τη λαϊκή έμπειρία και ακριβοπληρωμένης απ' τις μαννάδες της ηπειρού.

«ΠΑΝ»

Όσοι είχαν τη μεγάλη τύχη να γνωρί- σου από κοντά τον Άνθρωπο Κοτζιούλα θά παρατήρησαν δίχως άλλο ότι τα κύρια γνωρίσματα του χαρακτήρα του ήταν: η προσήλωσή του στην καταγωγή του και στην παράδοση του χωριού του, ή άφοσίωσή του στους φίλους του, ή εύσυνεδησία του, ή άπόλυτη αξιοπρέπεια, ή υπερηφάνεια και ή ανεξαρτησία της γνώμης.

Η καταγωγή του από τα όρεινά αδιά- βата μέρη της Πίνδου, τα παιδικά του χρό- νια στο χωριό, ή ψυχική συγγένεια με τη θάβω του, είχαν άφίσει μέσα του έναν πλούτο από αισθήματα, έντυπώσεις και βιώματα που ήταν φανερά και στην κα- θημερινή του κουβέντα και όχι μονάχα στο ποιητικό και στο λαογραφικό του έρ- γο. Και παρ' όλο που συχνά έτόνιζε, ότι στην άσφαλο της Αθήνας ήταν ή καλω- σύνη και ή ανεκτικότητα, και όταν ήθε- λες να θρείς κακίες έπρεπε να πās στο χωριό όπου ο ένας είναι έτοιμος να φάει το μάτι του άλλου, ή ζωή της ύπαιθρου ήταν εκείνη που τον τράβηξε, που τον μάγεψε, που τον ενέπνευσε.

Η άφοσίωση και ή έμπιστοσύνη του στους φίλους του ήταν κάτι χωρίς προη- γούμενο. Σε δεκάδες χέρια είχε σκορπί- σει τα ποιήματά του, τα χειρόγραφα του, τα υπάρχοντά του. Σε όλους κάτι έδινε, ποτέ δεν ζητούσε τίποτε. Και είχε φίλους σε όλα τα επαγγέλματα σε όλες τις τά- ξεις. Ο πρόωρος θάνατος του ποιητή έ- κανε να γνωριστούν μεταξύ τους εκείνοι που τον αγαπούσαν και να άπορουν ο έ- ας για τον άλλον πώς έτυχε να είναι φί- λος του Κοτζιούλα. Ο δικηγόρος πολι- τευτής, ο μεγάλος βιβλιοπώλης, ή εξακου- στη λογοτέχνης, το γκαρσόνι του έστια- τορίου, ο λινοτύπης, ο Σύμβουλος Έπι- κρατείας, ο λογιστής, ο γνωστός άρχι- τέκτων, ο πρώην αστυνομικός, όλοι αυ- τοί δακρύζουν σήμερα όταν θυμούνται τον Κοτζιούλα, γιατί όλοι τον γνώρισαν σαν άφροσιμένο φίλο.

Η εύσυνεδησία στην επαγγελματική του δουλειά ήταν κι αυτή έια από τα χα- ρακτηριστικά του. Όσο και αν ήξερε πώς οι έκδότες ή οι τυπογράφοι τον έκμεταλ- λεύονται, δίνοντάς του ένα κομμάτι ψωμί για τις διορθώσεις που έκανε, ποτέ δεν επέτρεπε στον εαυτό του να μην κάνει τη δουλειά του σωστή και όσο μπορούσε κα- λύτερη. Χειρόγραφο που το είχε ιδεί ο Κοτζιούλας ήταν βέβαιο πώς θα είχε τέ- λειο. Μά και στις πληρωμένες μεταφρά- σεις του έδειχνε τον ίδιο ζήλο. Το καλο- κείρι του 1955, μεταφράζοντας τους «Α- θλίους» για ένα λαϊκό περιοδικό είχε δο- θεί ολόκληρος στην επαγγελματική αυ- τη δουλειά, που έν τούτοις τον έφερε τόσο πρόωρα στο θάνατό του. Παραθέτω έδω ένα χαρακτηριστικό άπόσπασμα απ' ένα γράμμα του.

«Ξυπνώ απ' τις έξη το πρωί και δου- λεύω μ' άσκήωτο κεφάλι, με δίωρη δια-

«ΠΑΝ»

κοπή το μεσημέρι, ως τις όκτώ το βράδυ, για να θγάλω πέρα τους «Αθλίους». Πέν- τε τυπογραφικά ή θδομάδα τα λένε αυ- τά και ξέρεις τί φαγάνα είναι ή λινοτυ- πική. Αυτό θα κρατήσει ως και τον Ό- κτώβριο. Κατεβαίνω μόνο το Σαββάτο μεσημέρι για λεπτά και μικροδουλιές. Θά προσπαθήσω να περάσω απ' το γραφείο ή να σου τηλεφωνήσω.

Σε παρακαλώ να μάθεις την έννοια ά κ ρ ι β ώ ς και μεταφορικώς, του γνω- στού απ' τη Γαλλική Έπανάσταση: Ça ira?

Πώς θα το πούμε έδω πιστά;»

Η αξιοπρέπεια και ή υπερηφάνεια του ήταν και αυτές σπάνιες για τον τόπο μας. Με όλη του τη φτώχεια και τη δυστυχία, ποτέ δε ζήτησε τίποτε απ' τους τόσους φίλους του. Και όταν εκείνοι του πρόσφε- ραν κάτι με το στανιό, πάντα το έπαιρνε υπό μορφή δανείου, και προσπαθούσε να το έπιστρέψει σε δόσεις. Και ακριβώς έ- πειδή είχε αυτή τη συνέπεια προς τον έ- αυτό του είχε και μιάν αυτοπεποίθηση για την άναμφισβήτητη αξία του που τον έ- κανε να περιφρονεί βαθιά όλους εκείνους της γενιάς του 30, που συνθηκολόγησαν με τη συνειδήσή τους, προσκύνησαν το διάβολο και είναι σήμερα μεγάλοι και τρανοί. Δεν θά ξεχάσω μια βραδυά που τρώγοντας γιαούρτι σ' ένα κεντρικό γα- λακτοπωλείο ο Κοτζιούλας και εγώ είδα- με να μπαίνει μέσα ένα απ' τους εκπροσώ- πους της γενιάς αυτής. Με μια άστραπιαία συνειδήση του γυρίσαμε την πλάτη με τρό- πον άγαρμπο, τόσο ώστε να κιτρινίσει ά- πό το κακό του ο περιφρονούμενος λογο- τέχνης.

Η ανεξαρτησία της γνώμης ήταν και αυτό ένα από τα προσόνια του που πολλοί το έλεγαν ελάττωμα. Δεν έδισταζε να πεί τη γνώμη του είτε σε ιδιωτικές συνομι- λίες, είτε στα γραπτά του για πρόσωπα και για πράγματα.

Ποτέ καμιά σκέψη σκοπιμότητας δεν τον έμπόδιζε να έκφράσει καθαρά εκεί- νο που φρονούσε. Και ή γνώμη του ήταν τις περισσότερες φορές σωστή, μετρημένη, γνήσια λαϊκή, ελληνική. Οι πολιτικοί συμ- βίβασμοί τον άπηλάτυναν και όταν έδλεπε να άγκαλιάζονται και να άλληλοεπαινούν- ται άνθρωποι, που άλλοτε είχαν έξεμίσει τα χειρότερα πράγματα ο ένας για τον άλλον, άισθανόταν σχεδόν ντροπή. Γιατί ήταν από τους λίγους εκείνους «Έλληνες που έχουν άκόμη μέσα τους το συναίσθη- μα της ντροπής.

Ο ποιητής Κοτζιούλας θά μείνει με τα γραπτά του για τις έπόμενες γενιές. Ο άνθρωπος Κοτζιούλας, έξ ίσου μεγάλος και αξιόλογος, θά μείνει στη μνήμη των φίλων του που μόρεσαν να τον γνωρίσουν από κοντά και να έκτιμήσουν τους θη- σαυρούς της ψυχής του.

Ηδ Κοιτίζω
τὸ Λιμάνι
φουβιζαίης

Ο ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ "ΠΑΝΟΣ",

ΝΙΚΟΥ Δ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ

Συγγενικοί οί πόθοι τῆς καρδιάς μας. Λαχταρούσε τὰ ἴδια πού κι ἐμεῖς ἀποζη-
τάμε, Μᾶς ἐνιωθε φίλους καὶ τὸν εἶχαμε
δικόν μας. Τὸν ἀγαπούσαμε καὶ μᾶς ἀγα-
πούσε. Κι ἐκοδε, αὐτὸς ὁ βασανισμένος
καὶ φτωχὸς, ἀπὸ τὸ ψωμί του γιὰ νὰ δώ-
σει σ' ἐμᾶς: "Ἐκλεθε πολῦτιμο χρόνο ἀπ'
τῆ βιοποριστικῇ, τὴν οἰκονομικῇ ἀποδοτι-
κῇ του δουλειᾷ, γιὰ νὰ φιλοτεχνήσει γιὰ
μᾶς ζουγραφιὲς τῆς Ἑλληνικῆς φύσης, δι-
αγράμματα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Ἔτσι τὰ
τέσσερα τελευταῖα χρόνια ἔδινε ταχτικά
συνεργασία τοῦ ὁ Κοτζιούλας στὸ περιοδι-
κὸ τοῦ «Πανός». Πρωτότυπα κομμάτια, πού
πλημμύριζαν τίς σελίδες μὲ τὸ φῶς τοῦ ἡ-
λίου, τὸ βούισμα τῶν χειμάρρων, μὲ ἀπό-
γρεμνες πλαγιὲς καὶ μὲ λογιῆς-λογιῆς πρω-
τογενῆ κι ἐντυπωσιακὰ ἀνθρώπινα σκαριά,
ψυχῆς πονεμένες καὶ χαρούμενες, δύσπι-
στες καὶ περήφανες.

Καὶ τὸν χάσαμε ἄξαφνα...

Ἀλλὰ νὰ πού πρὶν ἀκόμα στεγνώνει τὸ
δάκρυ μας γιὰ τὸ θάνατό του, νιώθουμε ν'
ἀνθίζει στὴν καρδιά μας χαμόγελο. Ὁ
ποιητὴς ξαναζεῖ, τὸν ἔχουμε καὶ πάλι κον-
τά μας: Ὁ πρῶτος τόμος τῶν Ἀ π ἄ ν-
τ ω ν του κυκλοφόρησε κιόλας. Οἱ ὑπό-
λοιποι δὲ θ' ἀργήσουν. Ἀκόμα δὲν κλεί-
σανε τέσσερις μῆνες ἀπὸ τὸ θάνατό του,
ἀκόμα δὲν πρόλαβε νὰ χορταριάσει τὸ Πεν-
τελικὸ χῶμα πού τὸν σκεπάζει, ἀλλὰ ὁ
Πλάτανος-Κοτζιούλας πρασίνισε! Ἀπρο-
σδόκητα πρῶτῃν βλάστηση γιὰ τὸ πνευμα-
τικὸ κλῆμα τοῦ τόπου μας. Ἀλλὰ φαίνε-
ται πῶς ἡ ζωντάνια ἐνὸς ἔργου ἔχει τὴ
δύναμη νὰ νικάει τίς συθῆκες τῆς περιγυ-
ριᾶς καὶ πῶς ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ ἰδανικώ-
τερο θερμότητι.

Μὰ δὲ μοῦ πέφτει λόγος νὰ μιλήσω γι'
αὐτά. Ἐγώ, σὲ τοῦτες τίς λίγες γραμμές,
θέλησα ν' ἀναφέρω τοὺς δεσμούς του μὲ
τὸν «Πάνα», νὰ θυμηθῶ στιγμὲς πού ἦταν
κοντά μας, νὰ σημειώσω τὴν κοινότητα
τῆς πίστεως.

Πιστεύει ὁ Κοτζιούλας, ὅπως καὶ οἱ
«Πάνες», πῶς γιὰ νὰ βρεῖ τὴν χαρὰ καὶ
τὴν πνευματικὴν του ἰσορροπία ὁ ξεστρατι-

σμένος κι ἐκμηδενισμένος μέσα στὴ Βαβέλ
τῆς σύγχρονης ζωῆς ἄνθρωπος τῆς πόλης,
πρέπει νὰ ἔρχεται, ὅσο τὸ δυνατό πιδ συ-
χνά, σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ φυσικὸν κόσμον καὶ
μὲ τὸ λαὸ τῆς ὑπαίθρου, πού: «κατόρθω-
σε νὰ φυλάξει ἀλώδηντες ὡς τὰ σήμερα τίς
βασικὲς ἀρετὲς του πού τὸν ἀνάδειξαν μὴ
ιδιότυπη μονάδα, ἀδιάβλητη ἠθικά, σ' αὐ-
τὸ τὸ μακρινάρι τῶν Βαλκανίων». («Ὁ
Πάν» τόμος 1953 σελ. 126). Κι ἐπιση-
μαίνοντας ὁ Κοτζιούλας, στὴ συνέχεια τοῦ
κειμένου του, τὴν ἀποσυνθετικὴν τάσιν πού
προκαλεῖται ἀπὸ κρυφὰς διεισδύσεις σα-
τανικοῦ διεθνισμοῦ καὶ παρεξηγημένου ἐκ-
πολιτισμοῦ μὲ τὰ λογῆς παρδαλὰ πουκά-
μισα, ροῦμπες, ταινίες κάου μπόυ, Ζάν
Πὼλ Σάρτρ κ.λ.π., καταλήγει: «Ἄς ἀφή-
σουν ἐμᾶς τοὺς ἄλλους νὰ μιλάμε καὶ νὰ
νιώθουμε—χωρὶς κανένα σύμπλεγμα—μειο-
νεξίας—ντόμπρα ἐλληνικά. Μᾶς ἀρέσει
νὰ θυμόμαστε τὰ ὠραῖα βουνά μας, νὰ νο-
σταλοῦμε τὰ χωριά πού μᾶς ἀνάθρεψαν
κι ὄχι νὰ τρέχουμε ἀνεργάτιστοι καὶ μω-
ροθάμαχοι πίσω ἀπὸ τὰ εἰδῶλα τῆς προ-
όδου».

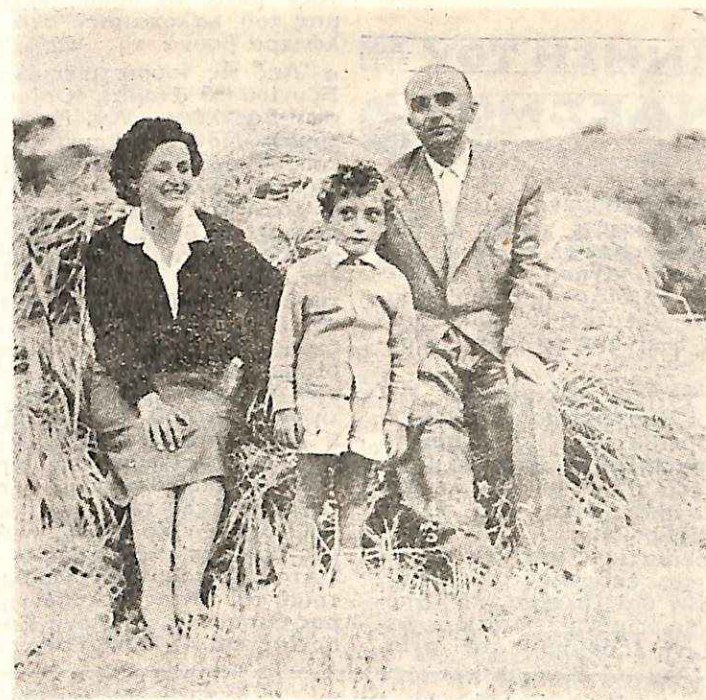
Συντηρητισμὸς κι ὀπισθοδρομικότητα,
θὰ πεῖ ἴσως κανεὶς: Ὅχι δά. Ἀπλῶς πνευ-
ματικὴ, ἠθικὴ καὶ φυσικὴ υγεία καὶ συγ-
κροτημένη σκέψη.

Ἀπὸ τίς δέκα συνεργασίες πού ἔδωσε
ὁ Κοτζιούλας στὸν «Πάνα», ἡ τελευταία
ἦταν τὸ γεμάτο νοσταλγία καὶ υποβλητι-
κότητα θαυμάσιο κείμενο: «Ἔω κ λ ῆ σ ι α
κ α ῖ κ ο ν ῖ σ μ α τ α», πού δημοσιεύτηκε
στὸ τεύχος Αὐγούστου—Ὀκτωβρίου 1956,
σελ. 52—53. Τῷ γράψε 14 μέρες πρὶν ἀπὸ
τὸ θάνατό του καὶ εἶναι ἴσως τὸ κ ῶ ν ν ε ι ο
ἄ σ μ α του στὸν πεζὸ λόγο.

Ἦταν τὸ τελευταῖο του δῶρο στοὺς
«Πάνες», οἱ μ π ε ν ε τ ἄ δ ε ς νὰ ποῦμε
πού μᾶς ἄφηγε πρὶν φύγει γιὰ τὸ μεγάλο
ταξίδι. Καὶ μὲ συγκίνηση θυμᾶμαι τὴν ἱ-
στορία γύρω ἀπ' αὐτὴ τὴν συνεργασίαν του:

Στις 10 Αὐγούστου 1956 ἀνέβηκα στὴ
Νέα Πεντέλη γιὰ νὰ ἰδῶ τὸ φίλο καὶ νὰ
τοῦ θυμῶσω πῶς ἦταν ὦρα νὰ δώσουμε
στὸ τυπογραφεῖο τὴν ὕλη τοῦ περιοδικοῦ.

«ΠΑΝ»

Ὁ Κοτζιούλας μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ τὸ παιδί του στὸ Μάτι

Στάθηκα καὶ τὸν ἔδλεπα, ἀπ' τὸ ἀνοιγμα
τοῦ παραθυριοῦ τῆς ξύλινης παράγκας ὅ-
που ξεκαλοκαίριζε, νᾶναι σκυμένος στὸν
ἀτέλειωτο μόχθο του. Συγκεντρωμένος γρά-
φει, μεταφράζει καὶ δὲν ἔχει οὔτε στιγμῆς
καιρὸ νὰ ρίξει μὴ ματιὰ ὅξω κατὰ τὰ πεῦκα
τὸ δρόμο, τὸ λόφο—νὰ ξανασάνει... Ἐχει
νὰ θρέψει φαμιλιά, τὰ βάρετα εἶναι πολ-
λά. Δύσκολα βγαίνει τὸ καρδέλι μὲ τὴν
πέννα...

Παίρνει τὸν ἴσκιό μου ἢ ἄκρη τοῦ μα-
τιοῦ του. Σηκώνει τὸ κεφάλι, φωτίζεται
τὸ πρόσωπό του ἀπ' τὸ καλόκαρδο χαμό-
γελό του μὲ τὴ συνειθισμένη εἰρωνικὴ πι-
νελιά. Πετᾷ τὸ ξινάρι του, τὴν πέννα,
καὶ βγαίνει στὴ βεράντα νὰ μὲ υποδεχτεῖ.
Αὐτὸ ἦταν: Πάει ἡ μέρα τοῦ δουλεῦτῃ,
σταματάει νὰ τρέχει τὸ μεροκάματο.

Μὲ κρατάει ὡς τὸ δράδυ καὶ κουβεντιά-
ζουμε. Παρὰ τὴν ἄσκημιν κατὰστασιν τῆς
υγείας του δὲν τοῦ λείπει τὸ κέφι. Κάνει
γιὰ ὅλα καὶ γιὰ ὅλους κριτικὴν γιομάτην
χιούμορ, ὑποτυπώνει σκέδια δημιουργίας
γιὰ τὸ μέλλον, ἀπαγγέλλει τρία τέσσερα
καινούργια ποιήματα. Ἐκφράζει μὴ πα-
ράξενην γνώμη γιὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀτο-
μικῶν πειραμάτων πάνου στοὺς φυσικοῦς

«ΠΑΝ»

νόμους. Ἀναρωτιέται ὕστερα πῶς νὰ περ-
νᾶνε ὁ γιός του κι ἡ γυναῖκα του ἐκεῖ
μακριὰ στὸ χωριὸ πού ξεκαλοκαίριζον.
Τέλος ζητάει μ' ἐνδιαφέρον νὰ μάθει γιὰ
τὴν ἐκδρομικὴν κίνησιν καὶ τίς ἄλλες ἐκ-
δηλώσεις τοῦ «Πανός», καὶ ξαναθυμείται
τὴν πρότασίν του γιὰ διοργάνωσιν πανη-
γυρισμῶν στὸ κτήμα τοῦ Συνδέσμου στὸ
Ἄνω Μάτι, μὲ παραστάσεις λαϊκοῦ θεά-
τροῦ πού θάγραφε ἐπίτηδες...

Σουρουπώνοντας καταλήγουμε στὸ Νάμι-
σουν, γιὰ τὸν ὁποῖο εἶχε δημοσιέψει πρόσ-
φατα μὴ γεμάτην συγκίνηση σελίδα στὸ
περιοδικὸ «Δογοτέχνης». Μοῦ φαίνονταν ὁ
Κοτζιούλας—μὲ τὴν καλύδα του, μὲ τὴν
μναξιά του, μὲ τὴν ιδιοτυπία του—ἴδιος
ὁ Π ἄ ν τοῦ ὁμώνυμου μυθιστορήματος
τοῦ μεγάλου Νορδὴκοῦ συγγραφέα. —Καὶ
τώρα θ' σ' ἀφήσω μόνον στὴν ἐρημιάν σου,
λοχαγὲ Γκλάν! τοῦ λέω σὲ λίγο. Ὁλομό-
ναχον καὶ χωρὶς νᾶχεις ἐλπίδα νὰ παρου-
σιαστῇ μέσα ἀπὸ τὰ πεῦκα καμιά Ἐ-
δουάρδα!...

—Ποιὸς ξέρει! μοῦ κάνει γελώντας μὲ
τὴν καρδιά του.

Ἀποχαιρετιστήκαμε. Ἦταν ἡ τελευ-
ταία φορὰ πού εἶδα ζωντανὸν τὸν Κοτζιού-

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

● Όπως στο προηγούμενο φύλλο έτσι και σ' αυτό, η έλλειψη χώρου δε μας επιτρέπει να έκταθοιμε σε λεπτομέρειες για την έκδρομική κίνηση του Συνδέσμου μας κατά το διάστημα που πέρασε. Και θα μας χρειαζόνταν πολλός χώρος, γιατί και η κίνηση υπήρξε ζωηρότατη.

● Μιλώντας γενικά, αναφέρουμε ότι όλες σχεδόν οι προγραμματισμένες εκδρομές μας, ορειβατικές και τουριστικές, πραγματοποιήθηκαν, μερικές μάλιστα όχι με ένα αλλά με δυο λεωφορεία. Πραγματοποιήθηκαν επί πλέον και έκτακτες εκδρομές.

● Από τις ορειβατικές μας πρέπει να σημειώσουμε τις εκδρομές στα Γεράνια, Κιθαιρώνα και Πατέρα, που αποτελούν την καθιερωμένη ετήσια ορειβατική φθινοπωρινή εξόρμηση του «ΠΑ-

λα. Άνήμερα της Παναγίας (15 Αυγ.) έλαβα με το ταχυδρομείο το «Ξωκλήσια και κονίσματα». Στο τέλος, κάτω κάτω, σημειώνει: «Αν περισσεύει ή δεν πολυπάει καμιά παράγραφος, κόψτε την!». Και το θαυμαστικό του ήταν το τελευταίο, γιομάτο καλόκαρδο χιούμορ, χαμόγελο του που είδα...

Αλλά έμεις οι «Πάνες» τον κιώθουμε πάντα κοντά μας, νοσταλγώ των βουνοκορφών, συγκινημένο ζωγράφο της έλλη-νικής υπαίθρου, φίλο των απλών ανθρώπων. Και ζωντανεύει στη θύμησή μας ή ευτυχισμένη εκείνη μέρα, ή 3 Ιουνίου 1956, που, μαζεμένοι στο άπλόχωρο, πευκόφυτο κι άγναντερό κτήμα μας στο Άνω Μάτι, γιορτάζαμε τη συμπλήρωση των 2000 εκδρομών του Συνδέσμου. Ο Κοτζιούλας με την οικογένειά του ήταν ανάμεσά μας. Γελούσαν και τὰ ρούχα του ακόμη, καθώς ένιωθε άνετα, όσο λίγες φορές, στο γνώριμο φυσικό περιβάλλον, σε ατμόσφαιρα χαράς, απλότητας, οικειότητας, κεφιού.

Όταν τὰ παιδιά και οι περισσότεροι απ' τους μεγάλους κατέβηκαν στην ακρογιαλιά, ο ποιητής καθισμένος στον ισκιοπέυκο καραούλιζε, διάβαζε, συλλογίζονταν, ρέμβαζε κι έγραψε. Έγραψε τη

νός» μετά τις πολυήμερες ορειβασίες μας του καλοκαιριού στα μακρινά ψηλότερα βουνά της Ελλάδος.

● Από τις τουριστικές αναφέρουμε του Σουνίου (53 άτομα), Όσιου Λουκά, τάρων Βασιλέων—Άγ. Μερκουρίου (70 άτομα), Μονής Ίερουσαλήμ, Γραμματικού. Επίσης τον εξάισιο Γύρο της Σαλαμίνας κ.λ.π.

● Ιδιαίτερα σημειώνουμε την έκδρομή μας στον Τύμβο Μαραθώνος (16)12), όπου ο εύρυμαθέστατος και γλαφυρότατος όμιλητής φίλος του «Πανός» στρατηγός κ. Ν. Τσίπουρας ανέπτυξε, κατά τον επαγωγότερο τρόπο και με υπόδειξη των τοποθεσιών, το ιστορικό της περίπτωσης μάχης που είχε σάν αποτέλεσμα την κατατρόπωση των Περσών και τη διάσωση του Έλληνικού Πολιτισμού.

● Τέλος «επί το υπίεστηρίο» προφταίνουμε να γράψουμε ότι πραγματοποιήθηκαν με εξαιρετική επιτυχία οι έξι τέσσερες μεγάλες (4 1)2 και 4 ημερών) Χριστουγεννιάτικες εκδρομές μας, απ' τις οποίες οι δύο πρώτες έγιναν με πολυτελή Πούλμαν: 1) Κεντρική και νότιος Πελοπόννησος, 2) Ηπειρος-Θεσσαλία, 3) Μονή Σουμελά Μακεδονίας και 4) Μονή Γαλατάτι Εύβοίας.

θαυμάσια εκείνη εγκάρδια ευχή του, που το απόγειο, όταν την απαγγείλαμε στη συγκέντρωση έορτασμού, συγκίνησε και καταχειροκροτήθηκε:

Μόνο το μάτι το καλό, τ' άλλο το βάσκανο όχι, να περισκέπει το «Πανός» το θαλερό μετόχι. Κι όσους της πόλης οι δαρμοί τους κυνηγούν κι οι κόποι, να βρίσκουν ένα ειρηνικό δωπέρα κατατόπι.

Για πρώτη φορά, μέσα στην είκοσάχρονη γνωριμία μας, άκουσα το βράδυ τον Κοτζιούλα να εκφράζει κατηγορηματικά και χωρίς τις συνειθισμένες του επιφυλάξεις την απόλυτη ευχαρίστησή του για μιὰ όλοκληρη μέρα της ζωής του. Έστερα, καθώς ήταν συνεπαρμένος από την εγκαρδιότητα που βρήκε σ' όλους, μας φανέρωσε κι έναν καημό του, και μας ζήτησε και μιὰ χάρη:

—Λυπάμαι που ο γιός μου δεν είχε την τύχη να γεννηθεί χωριάτης. Από σάς περιμένω ν' αναλάβετε να τον κάμετε τουλάχιστο φυσιολάτρη, για να του δώσετε την ευκαιρία να γνωρίσει τον κόσμο και πιδ πέρα απ' τη στενή αυλή του συνοικιακού σπιτιού της Αθήνας όπου ζει, και να χαρεί πιδ πλατύν ούρανό από κείνον που προσφέρουν οι καταχωνιασμένοι μέσα στα ντουάρια δρόμοι της πολιτείας.

Κρατάμε μέσα μας σάν διαθήκη τὰ λόγια του.

«ΠΑΝ»

ΕΝΑΣ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

Ο παλιός ο χρόνος μας αποχαιρέτησε. Για τον καθένα υπήρξε μιὰ ολόκληρη ιστορία, που τη δημιούργησαν συνθήκες ύποκειμενικές και αντίκειμενικές, και άφησε έντυπώσεις καλές ή κακές, εύχαριστες ή δυσάρεστες. Τώρα πια ανήκει στο παρελθόν. Μποστά μας βλέπουμε τον καινούργιο χρόνο, και βιαζόμαστε να τον υποδεχτούμε με χαρά, με εύχες και με έλπίδες. Το μικρό δώρο της πρωτοχρονιάς συμβολίζει την επιθυμία για το καλύτερο, τη θέληση για τη γενική ευτυχία.

Ευχόμαστε να είναι καλύτερος για όλον τον κόσμο.

Ευχόμαστε να είναι χαρούμενος ευτυχισμένος και γεμάτος αγάπη και καλωσύνη για όλα τὰ μέλη του Πανός και των άλλων αδελφών σωματείων. Και για το Σύνδεσμό μας, α είναι ο πιδ άποδοτικός, να είναι γεμάτος επιτυχίες, να είναι πραγματικά ένας καινούργιος χρόνος που θα του φέρει νεανική ζωτικότητα.

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΤΟ ΚΩΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΙΤΤΑΣ

Η κορυφή της Πάρνηθας συνειθισμένη να δέχεται κάθε πρωτοχρονιά τους ορειβάτες, θα τους περιμένει και τη φετινή πρωτοχρονιά για να κόψουν εκεί πάνου την ορειβατική πίττα.

Και το κτήμα του Πανός θα περιμένει όλους τους Πάνες και τους φίλους τους την ημέρα των Θεοφανείων, για να κόψουν τη μεγάλη πίττα του Συλλόγου, σε μιὰ γιορταστική συγκέντρωση.

Όλοι οι Πάνες πρέπει να μετάσχουν στο κόψιμο της πίττας και να δοκιμάσουν την τύχη τους στο χρυσό νόμισμα.

ΤΜΗΜΑ ΝΕΩΝ ΚΑΙ ΜΙΚΡΩΝ

Το τμήμα Νέων και μικρών αρχίζει τις πρώτες εκδηλώσεις του. Μιὰ επιτροπή αποτελούμενη από το σύμβουλο κ. Ιορδανίδη και τις καθηγήτριες Σωματικής Άγωγής κ. Μ. Χειμάρα και κ. Σ. Κατσούλη, ανέλαβε την πλήρη διοργάνωσή του.

Η πρώτη έκδρομη παιδιών, όπως αναφέρεται στο πρόγραμμα έκδρομωv, θα πραγματοποιηθεί στις 13 Ιανουαρίου 1957 στο

«ΠΑΝ»

κτήμα του Συλλόγου, όπου θα γίνει από τὰ παιδιά το στόλισμα χριστουγεννιάτικου δέντρου και ύστερα ή κλήρωση μικρών δώρων. Στο πρόγραμμα της παιδικής αυτής γιορτής περιλαμβάνονται τὰ κάλαντα, ποιήματα και τραγούδια των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς και έκδρομικά τραγούδια. Όσα παιδιά θέλουν να απαγγείλουν ποιήματα να μας στείλουν στο γραφείο του συλλόγου (για την Έπιτροπή Νέων και Μικρών) τὰ ποιήματά τους, για να μπουv στο πρόγραμμα.

Μιὰ δεύτερη έκδρομη θα πραγματοποιηθεί την Καθαρή Δευτέρα και πάλι στο κτήμα του Συνδέσμου, όπου θα γίνει μεταξύ των παιδιών ένας διαγωνισμός ανυψώσεως χαρταετών και θα δοθεί στο νικητή, τον πιδ επιδέξιο, ένα μικρό δώρο. Στις εκδρομές αυτές μπορούν να μετάσχουν και γονείς αν δε θέλουν να στείλουν μόνα τους τὰ παιδιά. Για την επιτυχία των παιδικών αυτών εκδηλώσεων, που πιστεύουμε ότι θα δημιουργήσουν τὰ μικρά Πανόπουλα, και θα δώσουν νέο αίμα και καινούργια ζωή στον Πάνα, παρακαλούνται όλοι οι γονείς μέλη του Συλλόγου να στείλουν τὰ παιδιά τους στις εκδρομές, και οι ίδιοι να μετάσχουν στην ειδική συγκέντρωση γονέων, που θα γίνει στα γραφεία του Συλλόγου στις 10 Ιανουαρίου 1957, ώρα 7,30 ημέρα Πέμπτη.

Η ΔΕΞΙΩΣΗ ΤΗΣ Ο.Ε.Σ.Ε.

Στην αίθουσα του Συλλόγου «Κνωσός» έγινε στις 28 Νοεμβρίου από την Ο.Ε.Σ.Ε. ή καθιερωμένη δεξίωση των εκπροσώπων των έκδρομικών Σωματείων. Παρέστησαν ο Δήμαρχος Αθηναίων κ. Π. Κατσώτας και εκπρόσωποι όλων των Σωματείων. Ο πρόεδρος της Όμοσπονδίας μας κ. Γ. Μήλας, αφού ευχαρίστησε τον κ. Δήμαρχο για την προσέλευσή του στο γεύμα, ανέφερε στη δράση και ανήγγειλε τις αποφάσεις που έλαβε το Δ. Σ. της ΟΕΣΕ για την πρόοδο και την επέκταση των φυσιολατρικών επιδιώξεων, και συνέστησε τη μεταξύ των αντιπροσώπων συχνή έπαφή και ανταλλαγή σκέψεων. Ο κ. Δήμαρχος αφού εξέφρασε διά μακρών τον ένθουσιασμό του για το ανωτέρω κοινωνικό έργο που επιτελούν ή Ο.Ε.Σ.Ε. και όλα τὰ έκδρομικά Σωματεία, συνεχάρη τον πρόεδρο της Ο.Ε.Σ.Ε. και όλους τους εκπροσώπους, διαβεβαιώνοντάς τους ότι θα καταβάλει κάθε προσπάθεια, και πιστεύει ότι θα το

επιτύχει, να ενισχύσει θετικότερα το αξιοθαύμαστο έργο τους.

Επακολούθησε το καλλιτεχνικό πρόγραμμα της βραδυάς και η όλη δεξίωση έληξε μέσα σε εγκάρδια φυσιολατρική ατμόσφαιρα.

Εκφράζοντας τα θερμά και ελκρινή συγχαρητήριά μας προς την Ο.Ε.Σ.Ε. για την καλή πρωτοβουλία και την πλήρη διοργάνωση της δεξίωσης, και πιστεύοντας ότι οι διαβεβαιώσεις του κ. Δημάρχου για την ενίσχυση των φυσιολατρικών Σωματείων θα πραγματοποιηθούν, ευχόμεθα και ελπίζουμε να έχει η συγκέντρωση αυτή πρακτικά, και ουσιαστικά αποτελέσματα, για την ευόδωση των ευγενών μας σκοπών.

ΟΜΙΛΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΦΕΙΣ

Στις 20 Ιανουαρίου θα γίνει έκδρομη στην Καισαριανή — Κορυφή Ύμητου κ.λ.π. με ΠΟΥΛΜΑΝ, και όμιλία για την Καισαριανή από το γνωστό φιλόλογο και μέλος μας κ. Κ. Ρωμαίο.

Εξ άλλου εντός του Ιανουαρίου θα γίνει μια επίσκεψη σε βιομηχανικές εγκαταστάσεις, που οργανώνεται από την επιτροπή μας Κοινωνικών Εκδηλώσεων. Η άκριβης ημέρα και ώρα θα ανακοινωθεί διά της π.ν.κίδος, στα γραφεία του Συλλόγου.

Οι όμιλίες και επισκέψεις αυτές έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον όχι μόνο για τους μεγάλους αλλά και για τους Νέους και Μικρούς και πρέπει να τις παρακολουθούν ανελλιπώς. Περνάντε λοιπόν τακτικά από τα γραφεία για να πληροφορηθείτε λεπτομέρειες, και ως μη λείπει κανείς από την ωραία έκδομη της Καισαριανής και τις βιομηχανικές επισκέψεις.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

Από το σεβαστό και αγαπητό φίλο του «Πάνος», το γλαφυρότατο όμιλητή Στρατηγό κ. Νικ. Τσίπουρα, που προσεφέρθη ευγενώς, θα γίνει στα γραφεία του Συνδέσμου μια σειρά τριών μαθημάτων τοπογραφίας και αναγνώσεως τοπογραφικών χαρτών. Τα μαθήματα αυτά παρουσιάζουν ένα πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για όλους τους φυσιολάτρες, οι οποίοι πρέπει να ξέρουν να διαβάζουν και να χρησιμοποιούν ένα χάρτη, ακόμα δε περισσότερο ενδιαφέρον έχουν για τους ορειβάτες, και συνιστούμε να τα παρακολουθήσουν όλοι.

Τα μαθήματα, που θα γίνουν τις Τετάρτες 23 και 30 Ιανουαρίου και 6 Φεβρουαρίου ώρα 7.30' στα γραφεία του Συνδέσμου μας, μπορούν να τα παρακολουθήσουν και μέλη άλλων αδελφών σωματείων.

ΤΟ ΚΤΗΜΑ

Στο κτήμα του Συνδέσμου στο Άνω Μάτι μπορεί να μεταβεί και να κάμει χρήση του κτιρίου και των υπάρχοντων επίπλων και

σκευών κάθε μέλος. Υποχρεούνται μόνο οι ενδιαφερόμενοι να το δηλώσουν στα γραφεία του Συνδέσμου και να παραλάβουν τα κλειδιά, επί υπογραφή στο ειδικό βιβλίο κινήσεως του κτηματός, από την υπεύθυνη Σύμβουλο Δίδα Λούλα Βουλγαράκη κάθε Παρασκευή ώρα 7-9.30 μ.μ. Τα κλειδιά θα επιστρέφονται όπωςσδήποτε την επομένη της μεταβίσεως, όποτε και θα καταβάλλονται τα καθορισμένα διημέρευτρα ή διανυκτέρευτρα. Είναι απαράδεκτη ή κατοχή ατομικών κλειδιών από οποιονδήποτε. Οι μεταβαίνοντες στο κτήμα πρέπει να τηρούν την επιβαλλομένη καθαριότητα και ευκαταστασία του κτιρίου και ολοκλήρου του χώρου, και είναι υπεύθυνοι για κάθε φθορά ή βλάβη που τυχόν θα προξενήσουν. Τέλος δεν επιτρέπεται σε κανένα να κόψει κλώνους δέντρων και θάμνους χωρίς απόφαση και ειδική εξουσιοδότηση του Δ. Σ.

Παρακαλούνται όσοι επιθυμούν να πραγματοποιήσουν έκδρομη στο κτήμα να προτιμούν ως μέσον μεταβίσεως το λεωφορείο του Συνδέσμου, όταν υπάρχει, όποτε και δεν υποχρεούνται στην καταβολή διημευτρών.

Οικείοι και φίλοι των μελών μπορούν να μεταβαίνουν και να κάνουν χρήση του κτηματός και του κτιρίου υπό την αποκλειστική ευθύνη του μέλους μας που θα τους συνοδεύει.

ΟΙ ΕΚΔΡΟΜΕΣ ΜΑΣ

Υστερα από απόφαση του Δ. Σ. οι κύριες ημερήσιες έκδρομές μας θα πραγματοποιούνται με όσεςσδήποτε δηλώσεις: Η ώρα αναχώρησεως θα τηρείται ακριβώς, σύμφωνα με το πρόγραμμα. Οι δηλώσεις συμμετοχής θα γίνονται διά της καταβολής του εισιτηρίου και η θέση του δηλούντος στο αυτοκίνητο θα καθορίζεται από τη σειρά δηλώσεως. Καμιά ανάιρεση δηλώσεως δε θα γίνει δεκτή μετά την έσπερα της Πέμπτης προ της έκδρομης. Στις μακρινές έκδρομές θα γίνεται υποχρεωτική έναλλαγή θέσεων. —Για τους γονείς που έχουν δυο παιδιά παρέχεται η ευκαιρία να καταβάλλουν ένα εισιτήριο με χρησιμοποίηση για το δεύτερο παιδί πτυσομένου καθίσματος.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΖΑΝΝΕΙΟΥ

Σε όλες τις ημερήσιες έκδρομές μας παίρνουμε μαζί μας δωρεάν και 2-4 παιδιά του Ζαννείου Όρφανοτροφείου και τους δίνουμε έτσι την ευκαιρία να γνωρίσουν την Έλληνική φύση και να ζήσουν μια ημέρα χαράς και στοργής.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ:

ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΡΑΛΗ: Ζα γ ό ρ ι. Καλαίσθητος τόμος με σκίτσα Α. Τάσου. Ένα αληθινό λογοτέχνημα με τις γυνικές εντυπώσεις του πεζοπόρου συγγραφέα από τα περίφημα για τις όμορφιές τους Ζαγοροχώρια.

«ΠΑΝ»

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Υπενθυμίζουμε τις πρώτες έκδρομές του Ιανουαρίου που δημοσιεύτηκαν στο προηγούμενο τεύχος:

1-1-1957 ΠΑΡΝΗΘΑ. Κόψιμο της Πρωτοχρονιάτικης πίττας του Συνδέσμου.

6-1-57 ΡΑΦΙΝΑ-ΜΑΤΙ. Έορταστική: Παρακολούθηση της καταδύσεως του Σταυρού στη Ραφίνα. Κόψιμο πίττας στο κτήμα μας.

13-1-57 Α' ΟΣΙΟΣ ΛΟΥΚΑΣ, με πούλμαν Β' ΠΑΡΝΗΘΑ

Έκδρομη Γ' 13.1.57

ΜΑΤΙ

Έκδρομη για νέους και παιδιά

Στην έκδρομη αυτή μπορούν να πάρουν μέρος παιδιά και νέοι από 6-16 ετών. Αναχώρηση στις 9 π.μ. με λεωφορεία για το κτήμα του Συνδέσμου στο Άνω Μάτι (χιλ. 27). Διήμευση. Παιγνίδια-Χριστουγεννιάτικο δέντρο—τραγούδια κ.λ.π., υπό την επίβλεψη ειδικής καθηγήτριας Παιδαγωγού.

Οι γονείς μπορούν να συνοδεύουν τα παιδιά, αλλιώς θα τα φέρουν το πρωί στις 8.45 στην οδό Κοραή 3, όπου και θα τα παραλάβουν κατά την επιστροφή, το βράδυ στις 5 μ.μ.

Έξοδα για την έκδρομη αυτή: Για τους γονείς δραχ. 25. Παιδιά 10-16 ετών δραχ. 15. Παιδιά κάτω των 10 ετών δωρεάν.

Άρχηγός ή κ. Σοφ. Κατσούλη

Πρόγραμμα Κυριακής 20.1.57

ΜΟΝΗ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ—ΚΟΡΥΦΗ ΎΜΗΤΟΥ—ΑΝΑΒΥΣΣΟΣ

Με Πούλμαν

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με αυτοκ. ΠΟΥΛΜΑΝ για τη Μονή Καισαριανής, όπου θα όμιλήσει ο κ. Κ. Ρωμαίος για την ιστορία της Μονής. Στις 10 π.μ. θα συνεχίσουμε για την κορυφή του Ύμητου (χιλ. 12) απ' όπου

«ΠΑΝ»

θα θαυμάσουμε τη θέα των Αθηνών, του Σαρωνικού και των Μεσογείων. Στις 11 π.μ. αναχώρηση για Βάρη-Λομβάρδα-Ανάβυσσο, μεσημβρινό φαγητό. Το απόγευμα θα συνεχίσουμε για το Πόρτο-Ράφτη απ' όπου θα αναχωρήσουμε για την Αθήνα στις 6.30 μ.μ.

Έξοδα 35-37.

Άρχηγός ο κ. Έπ. Ιωαννίδης

Πρόγραμμα Κυριακής 27.1.57

Έκδρομη Α' 27.1.57

ΟΣΙΟΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με αυτοκ. λεωφορείο για το Μάζι (χιλ. 45). Έφ' όσον ο καιρός επιτρέπει θα προχωρήσουμε μέχρι τη Λεύκα. Άλλως πορεία από Μάζι με επιστροφή 2.15' ώρες. Η πεζοπορική όμας θα κάνει τη διαδρομή: Πόρτες-Πάνακτο, πορ. 2 ώρες. Επιστροφή στο Μάζι και αναχώρηση στις 6.30' μ.μ.

Έξοδα 30-32.

Άρχηγός ο κ. Κ. Φουγιαξής.

Έκδρομη Β' 27.1.57

ΠΑΡΝΗΘΑ

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με λεωφορείο για την Άγ. Τριάδα-καταφύγιο Ε.Ο.Σ. (χιλ. 35). Πεζοπορική Διαδρομή: Μπάφι-Κανταλίδι-Μόλλα, πορ. 1.30' ώρα.

Έξοδα 25-26.

Άρχηγός ο κ. Γεώργ. Ανδρουτσόπουλος.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Πρόγραμμα Κυριακής 3.2.57

Έκδρομη Α'

ΛΑΥΡΙΟ—ΣΟΥΝΙΟ

Με Πούλμαν

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με αυτοκ. Πούλμαν για το Λαύριο (χιλ. 52), επίσκεψη του εργοστασίου ΑΚΕΛ ειδών πορσελάνης και συνέχιση για το Σούνιο (χιλ. 10). Επιστροφή στις 6 μ.μ. Έξοδα Δρχ. 35-38.

Άρχηγός κ. Εύστ. Σισμάνης

Έκδρομή Β'

3.2.57

ΜΟΝΗ ΚΛΕΙΣΤΩΝ

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με λεωφορείο για τη Χασιά—Μονή Κλειστών (γέφυρα χιλ. 19), πορεία μέχρι τη Μονή 0,40' ώρ. Δημέρευση. Η πεζοπορική ομάδα θα κάνει τη διαδρομή: Αγ. Παρασκευή—Φρούριο Φυλής (συνολ. πορ. 3 ώρ.).—Επιστροφή 6 μ.μ. Έξοδα δρχ. 20—22 Αρχηγός ό κ. Έμ. Δικαϊάκος

Πρόγραμμα Κυριακής 10. 2. 57

Έκδρομή Α'

10. 2. 57

ΩΡΩΠΟΣ — ΣΙΚΑΜΙΝΟ — ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ (Σγουρών).—

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με λεωφορείο για την Σκάλα Ωρωπού (χιλ. 50)—Σικάμινο χιλμ. 6, πεζή στη Μονή Αγ. Νικολάου πορ. 020' ώρ. Επιστροφή στις 5.20' μ.μ. Έξοδα μέλη 30., μη μέλη 33.

Αρχηγός ό κ. Χρήστος Κάμαρης

Έκδρομή Β'

10. 2. 57

ΠΑΡΝΗΘΑ

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με λεωφορείο για την Αγ. Τριάδα—Καταφύγιο Ε.Ο.Σ. (χιλ. 35) Ελεύθερες διαδρομές: Επιστροφή στις 6 μ.μ. Έξοδα δρχ. 25—26.

Αρχηγός ό κ. Αθ. Δρέσιος

Πρόγραμμα Κυριακής 17. 2. 57

Έκδρομή Α'

17. 2. 57

ΒΡΑΩΝΑ—ΠΟΡΤΟ ΡΑΦΤΗ.

(ναός Βραυρωνίας Αρτέμιδος.)

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με λεωφορείο για το Μαρκόπουλο (χιλμ. 29). Βραώνα (χιλμ. 9). Επίσκεψη του ναού της Βραυρωνίας Αρτέμιδος και του προσφάτως ανακαλυφθέντος τάφου της Ιφιγενείας. Ομιλία ειδικού. Επιστροφή και διημέρευση στο Πόρτο-Ράφτη Η πεζοπορική ομάδα από τη Βραώνα θα κάνει το γύρο της Περατής μέχρι το Πόρτο-Ράφτη, πορεία 2.30 ώρ. Επιστροφή το βράδυ στις 6.30' μ.μ. Έξοδα Δρχ. 30—33.

Αρχηγός ό κ. Βάσος Κωνσταντινόπουλος

Πρόγραμμα Κυριακής 24.2.57

Έκδρομή Α'

ΜΑΤΙ (κτῆμα Πανός)

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με λεωφορείο για το κτῆμα του Συνδέσμου στο Μάτι (χιλμ. 27) Επιστροφή στις 6.30 μ.μ. Έξοδα Δρχ. 25—26

Αρχηγός ό κ. Κ. Μπάκας

Έκδρομή Β'

24.2.57

ΠΑΡΝΗΘΑ

Αναχώρηση στις 8 π.μ. με αυτοκ. λεωφορείο για την Αγ. Τριάδα—καταφύγιο Ε.Ο.Σ. (χιλμ. 35). Διαδρομή Αγία Τριάδα—Βιλιάνι—

Πλατάνα (πορ. 3.30' ώρ.). Επιστροφή στις 6 μ.μ. Έξοδα δρχ. 25—26.

Αρχηγός ό κ. Αθ. Μπουγιούκος

ΜΑΡΤΙΟΣ

Πρόγραμμα Κυριακής—Καθαράς Δευτέρας 3—4.3.57.

Έκδρομή Α'

ΔΙΡΦΥΣ (ύψ. 1743 μ.)

Ορειβατική—Τουριστική

Κυριακή 3.3 Αναχώρηση στις 8 π.μ. με λεωφορείο για τη Χαλκίδα (105 χιλμ.). Παραμονή για φαγητό και αναχώρηση στις 2 μ.μ. για το χωριό Άνω Στενή (χιλμ. 45). Διανυκτέρευση.

Δευτέρα 4.3 Πολύ πρωί ανάβαση στην κορυφή της Δίρφους (ύψμ. 1743), συνολική πορεία 7 ώρ.—Κατάβαση στην Άνω Στενή. Οι τουρίστες θα περάσουν την ημέρα στο δάσος. Επιστροφή το απόγευμα για τη Χαλκίδα—Αθήνα. Έξοδα δρχ. 70—75.

Αρχηγός ό κ. Ι. Ιορδανίδης

Έκδρομή Β'

3 - 4.3.57

ΠΑΤΡΑΙ—ΝΑΥΠΑΚΤΟΣ

ΔΕΛΦΟΙ—ΘΗΒΑΙ

Με Πούλμαν

Κυριακή 3.3. Αναχώρηση στις 7.15' π.μ. ακριβώς με αυτοκ. Πούλμαν για τας Πάτρας (χιλμ. 217), παρακολούθηση του Καρναβαλιού. Διανυκτέρευση στη Ναύπακτο (χιλμ. 20).

Καθαρά Δευτέρα 4.3. Αναχώρηση πρωί για την Άμφισσα (χιλμ. 106)—Δελφούς (χιλ. 23)—Θήβας (χιλμ. 93), όπου θα παρακολουθήσουμε την Τοπική έορτή ό «Βλάχικος γάμος»—Αθήνα (χιλμ. 70). Έξοδα Δρχ. 130—140.

Αρχηγός ό κ. Εύστρ. Βλαχάκης.

Έκδρομή Γ'

4.3.57

ΠΑΧΗ—ΜΕΓΑΡΑ

Αναχώρηση στις 8 π.μ. για την παραλία των Μεγάρων—Πάχη (χιλμ. 44). Δημέρευση. Το απόγευμα στα Μέγαρα θα παρακολουθήσουμε τον τοπικό χορό «τράτα». Επιστροφή 8 μ.μ. Έξοδα Δρχ. 28—30.

Αρχηγός ό κ. Έρμ. Καλογρ'δης.

Έκδρομή Γ'

4.3.57

ΜΑΤΙ

Έκδρομή νέων και παιδιών

Καθαρά Δευτέρα. Αναχώρηση στις 9 π.μ. με λεωφορείο για το κτῆμα του Συνδέσμου στο Μάτι (χιλμ. 27). Για τα παιδιά θα γίνει διαγωνισμός χαρταετών με έπαθλο. Έξοδα: Γονέων δρχ. 25. παιδιών δρχ. 15.

Αρχηγός ή Κα Μαρ. Χειμάρη.

«ΠΑΝ»

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΙΔΗ

Φίλμ—Χαρτιά—Μηχαναί—Χημικά—Φλάς

Ι. Γ. ΚΟΥΣΤΟΥΛΙΔΗΣ

Χαρ.λάου Τρικούπη 5 (Στό βάθος της αύλης) — Τηλέφωνον 35-813

ΔΙΑΡΚΗΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ ΤΩΝ ΦΙΛΜ:

ADOX—ILFORD—AGFA—KODAK—PERUTZ—GEVAERT

FERRANIA—HAUFF

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΤΙΑ: ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ

ΟΛΑ ΠΑΝΤΟΤΕ ΠΡΟΣΦΑΤΑ

Πώλησις λιανική — Τιμαί χονδρικής πωλήσεως

"ΒΙΟΣΠΟΡ,, ΒΓΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 16 - ΤΗΛΕΦ. 25695

- ΟΛΑ ΤΑ ΕΙΔΗ ΧΕΙΜΕΡΙΝΩΝ ΣΠΟΡ
- ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ ΟΡΕΙΒΑΣΙΑΣ
- ΑΝΔΡΙΚΑ ΠΟΥΛΟΒΕΡ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΜΠΛΟΥΖΕΣ
ΣΕ ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΧΡΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΛΕΚΤΕΣ
ΠΟΙΟΤΗΤΕΣ

ΚΑΙ ΠΑΝΩ ΑΠ' ΟΛΑ Η ΜΠΑΛΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ: "ΒΙΕΝΝΑ"

"ΒΙΟΣΠΟΡ,, ΒΓΕΝΟΠΟΥΛΟΣ